

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

MIGRATION & LAW

VOLUME 5, ISSUE 6

2025

MIGRATION & LAW

VOLUME 5, ISSUE 6

It was founded on 18 February 2021. It is published 6 times a year
State registration certificate: series KB No. 24750-14690P as of 10 March 2021
Founder and publisher: National Academy of Management

15 Ushinsky St., Kyiv, Ukraine, 03151. Certificate ДК No. 4714 as of 23 April 2014
Print media identifier: R30-06032 (Decision No. 870 of April 24, 2025)

Included in the List of scientific specialized publications of Ukraine (category "B") in public administration, law, economics, sociological and political sciences (specialties: 051 — Economics, 052 — Political science, 054 — Sociology, 081 — Law, 262 — Law Enforcement, 281 — Public management and administration, 292 — International economic relations, 293 — International law) in accordance with the orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07 April 2022 No. 320, 06 June 2022 No. 530 and 20 June 2023 No. 768

EDITORIAL BOARD

KURYLIUK Yurii — Editor-in-Chief, DSc in Law (National Academy of Management)

Ukrainian Members of the Editorial Board

BABIN Borys, DSc in Law (State University "Kyiv Aviation Institute")
BIL Maryana, DSc in Econ., PhD in Public Adm. (Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine)
BORTNIK Nadiya, DSc in Law (Admiral Makarov National University of Shipbuilding)
KAMINSKA Nataliia, DSc in Law (Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine)
KOLOMIYETS Natalia, DSc in Law (Chernihiv Polytechnic National University)
KOSTYNETS Valeriya, DSc in Econ. (National Academy of Management)
MALYNOVSKA Olena, DSc in Public Adm. (National Institute for Strategic Studies)
MYTROFANOV Igor, DSc in Law (Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University)
NIKIFORENKO Volodymyr, DSc in Law, PhD in Public Adm. (Professor V. Kulchytskyi Scientific Centre for Ukrainian Statehood of the NALS of Ukraine)
OVCHAR Pavlo, DSc in Econ., PhD in Public Adm. (National Academy of Management)
OLIINYK Svitlana, PhD in Law (European Union Advisory Mission Ukraine)
POZDNIAKOVA-KYRBIATIEVA Ellina, DSc in Soc. (Khortytsia National Educational & Rehabilitation Academy)
POZNYAK Olexii, PhD in Econ. (Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine)
RADZIVILL Olexandr, PhD in Law (Kyiv University of Law of NAS of Ukraine)
SITSINSKA Maya, DSc in Public Adm. (Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute)
SHEVCHUK Olexandr, DSc in Polit. (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine)
FILIPPOV Stanislav, DSc in Law (Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service)
FILIPPOVA Victoria, DSc in Public Adm. (Kherson National Technical University)
ZHALILO Yaroslav, DSc in Econ. (National Institute for Strategic Studies)
ZOSKA Yana, DSc in Soc. (Mariupol State University)

International Members of the Editorial Board

BERMEJO Rut, PhD in Polit. (University Rey Juan Carlos, Spain)
BUČIŪNAS Gediminas, Dr in Law (Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University, Lithuania)
GÓRNY Agata, Dr hab. in Soc. (Warsaw University Center for Migration Studies, Poland)
HOSNEDLOVÁ Renáta, PhD in Soc. (Toulouse School of Economics, France)
IESUE Laura, PhD in Soc. (Sam Houston State University, Texas, USA)
VOLLMER Bastian, PhD in Soc. (Catholic University of Applied Sciences Mainz, Germany)
KRUESSMANN Thomas, Dr in Law (University of Kent, England)
MARQUES José, PhD in Soc. (Polytechnic Institute of Leiria, Portugal)
TRAUNER Florian, DSc in Polit. (Vrije Universiteit Brussel, Belgium)
FRANK Libor, PhD in Polit. (University of Defence, Czech Republic)

Recommended for printing by the Academic Council of the National Academy of Management

The authors of the articles are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, names of enterprises, organizations, institutions and other information. Opinions expressed in the articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and the editors.

MIGRATION & LAW

VOLUME 5, ISSUE 6

Засновано 18 лютого 2021 р. Виходить 6 разів на рік

Свідцтво про державну реєстрацію: серія KB № 24750-14690P від 10.03.2021

Засновник і видавець: ВНЗ «Національна академія управління»

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15. Свід. ДК № 4714 від 23.04.2014

Ідентифікатор друкованого медіа: R30-06032 (рішення № 870 від 24.04.2025)

Включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з державного управління, соціологічних, економічних, політичних і юридичних наук (спеціальності: 051 — Економіка, 052 — Політологія, 054 — Соціологія, 081 — Право, 262 — Правоохоронна діяльність, 281 — Публічне управління та адміністрування, 292 — Міжнародні економічні відносини, 293 — Міжнародне право) відповідно до наказів МОН України від 07.04.2022 № 320, від 06.06.2022 № 530 та від 20.06.2023 № 768

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КУРИЛЮК Юрій — головний редактор, д.ю.н., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)

Українські члени редколегії

БАБІН Борис, д.ю.н., проф. (Державний університет «Київський авіаційний інститут»)

БІЛЬ Мар'яна, д.е.н, к.держ.упр., с.н.с. (Інститут регіональних досліджень ім. М. Долишнього НАН України)

БОРТНИК Надія, д.ю.н., проф. (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова)

ЗОСЬКА Яна, д.соц.н., проф. (Маріупольський державний університет)

ЖАЛІЛО Ярослав, д.е.н., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)

КАМІНСЬКА Наталія, д.ю.н., проф. (Інститут держави і права ім. В. Корецького НАН України)

КОЛОМІЄЦЬ Наталія, д.ю.н., проф. (Національний університет «Чернігівська політехніка»)

КОСТИНЕЦЬ Валерія, д.е.н., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)

МАЛИНОВСЬКА Олена, д.держ.упр., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)

МИТРОФАНОВ Ігор, д.ю.н., проф. (Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського)

НІКІФОРЕНКО Володимир, д.ю.н., к.держ.упр., проф. (Науковий центр Української державності ім. проф. В. Кульчицького НАПрН України)

ОВЧАР Петро, д.е.н., к.держ.упр., доц. (ВНЗ «Національна академія управління»)

ОЛІЙНИЦЬ Світлана, к.ю.н., доц. (Консультативна місія Європейського Союзу в Україні)

ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА Елліна, д.соц.н., проф. (Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія)

ПОЗНЯК Олексій, к.е.н., с.н.с. (Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України)

РАДЗІВІЛЛ Олександр, к.ю.н., доц. (Київський університет права НАН України)

СІЩІНСЬКА Майя, д.держ.упр., проф. (Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут)

ФІЛІППОВ Станіслав, д.ю.н., проф. (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького)

ФІЛІПОВА Вікторія, д.держ.упр., проф. (Херсонський національний технічний університет)

ШЕВЧУК Олександр, д.політ.н., проф. (Чорноморський національний університет ім. П. Могили)

Іноземні члени редколегії

БЕРМЕХО Рут, PhD in Polit. (Університет Рея Хуана Карлоса, Іспанія)

БУЧЮНАС Гедімінас, Dr in Law (Університет Миколаса Померіса і Університет Вітаутаса Великого, Литва)

ВОЛМЕР Бастіан, PhD in Soc. (Католицький університет прикладних наук Мейнца, Німеччина)

ГУРНИ Агата, Dr hab. in Soc. (Центр дослідження міграції Варшавського університету, Польща)

ІШЬО Лаура, PhD in Soc. (Університет імені Сема Х'юстона, Техас, США)

КРЮССМАН Томас, Dr in Law (Кентський університет, Велика Британія)

МАРКЕС Хосе, PhD in Soc. (Політехнічний інститут Лейрії, Португалія)

ТРАУНЕР Флоріан, DSc in Polit. (Брюссельський вільний університет, Бельгія)

ФРАНК Лібор, PhD in Polit. (Університет оборони, Чехія)

ХОСНЕДЛОВА Рената, PhD in Soc. (Тулузька школа економіки, Франція)

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління»

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора і редакції.

ЗМІСТ

CONTENTS

1. Уразливий стан як предмет доказування у кримінальних провадженнях за фактами торгівлі людьми (за матеріалами судової практики) / Vulnerability as a subject of evidence in criminal proceedings on human trafficking (based on case law)

Орлеан Андрій, Пилипенко Ігор / Orlean Andriy, Pylypenko Ihor.....5

2. Об'єктивна сторона контрабанди товарів: доктринальні підходи та судова практика / Actus reus of goods smuggling: doctrinal approaches and case law

Чумак Віталій / Chumak Vitalii 20

3. Залучення громадських формувань до оперативно-розшукової діяльності Державної прикордонної служби України: сучасний стан і перспективи розвитку / Engaging public formations in the operational-search activity of the state border guard service of Ukraine: current state and prospects

Денисюк Олександр / Denysiuk Oleksandr..... 35

УРАЗЛИВИЙ СТАН ЯК ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

VULNERABILITY AS A SUBJECT OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS ON HUMAN TRAFFICKING (BASED ON CASE LAW)

Андрій Орлеан¹, Ігор Пилипенко²

Тренінговий центр прокурорів України (вул. Юрія Іллєнка, 81-б, м. Київ, Україна, 04050)

Andriy Orlean, Ihor Pylypenko

Prosecutor's training center of Ukraine (81-b, Yurii Illienka Str., Kyiv, Ukraine, 04050)

Отримано: 20.10.2025. Затверджено: 27.12.2025

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання встановлення та доведення вразливого стану жертв торгівлі людьми, що виникають у практиці органів досудового розслідування та суду. Така особливість жертви, як вразливий стан у кримінальному провадженні зазначеної категорії, впливає на визначення способу вчинення злочину торгівлі людьми. Досліджена судова практика свідчить, що саме використання вразливого стану особи є найпоширенішим способом вчинення цього кримінального правопорушення. Фактори, що зумовлюють вразливий стан потерпілого, можуть відрізнятися залежно від конкретних обставин справи. Зокрема, той чи інший вид експлуатації (сексуальна, трудова, залучення до жебрацтва) зазвичай спрямований на певну категорію потерпілих, вразливість яких зумовлена різними факторами соціального чи фізіологічного характеру. Досліджена судова практика показала, що більшість випадків торгівлі людьми

¹ доктор юридичних наук, доцент; orcid 0000-0002-7439-5311; e-mail: balansandrey@gmail.com

² кандидат юридичних наук; orcid 0000-0003-2098-1283; e-mail: pilipenko49a@gmail.com

пов'язана із сексуальною експлуатацією, а більшість потерпілих перебуває у вразливому стані, зумовленому різними соціальними факторами. Поняття «уразливий стан» є оціночним, а законодавче визначення такого стану містить лише орієнтири для його оцінки, яку здійснюють слідчий, прокурор та суд у рамках конкретного кримінального провадження. Наведені в статті приклади стосуються різних форм експлуатації, щоб відобразити різні ситуації, в яких суд оцінює вразливий стан потерпілої особи, а також встановлює факт того, що обвинувачений знав про такий стан і використовував його у своїх цілях. Доведення цих фактів має ґрунтуватися на відповідній доказовій базі. У статті також наводяться приклади відповідних доказів, які можуть бути корисними для практиків під час досудового розслідування та судового розгляду у кримінальних провадженнях за фактами торгівлі людьми. До них належать матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, висновки експертів, медичні документи та інші докази, які суд бере до уваги у таких справах.

Ключові слова: уразливий стан; торгівля людьми; спосіб вчинення; докази; підтвердження; судова практика.

ABSTRACT

The article examines the issues of establishing and proving the vulnerable state of victims of human trafficking that arise in the practice of pre-trial investigation bodies and the court. Such a feature of the victim as a vulnerable state in criminal proceedings of the specified category affects the determination of the method of committing human trafficking. The studied judicial practice indicates that it is the use of a person's vulnerable state that is the most common method of committing this criminal offense. The factors that cause the vulnerable state of the victim may differ depending on the actual circumstances of the case. In particular, one or another type of exploitation (sexual, labor, involvement in begging) is usually directed at a certain category of victims, whose vulnerability is due to various factors of a social or physiological nature. The studied judicial practice has shown that the majority of cases of human trafficking are associated with sexual exploitation, and the majority of victims have a vulnerable state caused by various social factors. The category of "vulnerable state" is evaluative, and the legislative definition of such a state provides only guidelines for its assessment, which is carried out by the investigator, prosecutor and court within the framework of a specific criminal proceeding. The examples given in the article relate to different forms of exploitation in order to reflect different situations in which the court assesses the vulnerable state of the victim, as well as establishes the fact that the accused was aware of such a state and used it for his own purposes. Proving these facts must be based on an appropriate evidentiary base. The article also provides examples of relevant evidence that may be useful to practitioners during pre-trial investigation and court proceedings in criminal proceedings on the facts of trafficking in human beings. These include materials of covert investigative (search) actions, expert opinions, medical documents and other evidence that the court takes into account in such cases.

Key words: vulnerability; human trafficking; method of commission; evidence; proof; judicial practice.

І. ВСТУП

На сьогоднішній день практика кримінально-правової протидії торгівлі людьми зіштовхується з низкою проблемних питань, які ускладнюють доказування цього кримінального правопорушення. Сучасна торгівля людьми спричинена багатьма факторами та набула різних форм. Жертвами торгівлі людьми стають найбільш уразливі категорії громадян¹, особливо жінки і діти, життю та здоров'ю яких виникає загроза². З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України дедалі частіше у медіа, соціальних мережах і месенджерах публікується інформація про зниклих громадян, а також освітлюються численні випадки використання торговцями людьми уразливого стану українських біженців з метою експлуатації їх в різних формах³.

Використання уразливого стану потерпілої особи є одним із способів учинення торгівлі людьми. Це найбільш поширений спосіб учинення торгівлі людьми, про що свідчить судова практика за статтею 149 Кримінального кодексу України (далі — КК України). Правильна оцінка уразливого стану потерпілого та використання такого стану обвинуваченим, на практиці є одним з ключових аспектів для кваліфікації і для забезпечення невідворотності відповідальності за вчинення торгівлі людьми. Однак не дивлячись на нормативне закріплення поняття уразливого стану в примітці статті, практика його тлумачення і доказування є неоднаковою й іноді спричиняє проблеми правозастосування, окремі з яких навіть стають предметом розгляду Верховного Суду.

У кримінально-правовій доктрині можна виділити дослідження, що стосуються різних питань кримінально-правової оцінки торгівлі людьми. Серед них дослідження Н. М. Ахтирської, І. Б. Газдайки-Василишин, О. В. Захарової, В. А. Козака, В. В. Котової, Я. Г. Лизогуба, І. І. Митрофанова, Е. М. Мручковської, Л. П. Никифоряка, Т. І. Созан-

¹ Березняк В. С. (2024). Незаконна торгівля анатомічними матеріалами людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. С. 344–346. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/79>

² Сперкач Н. А. (2023). Торговля людьми: сучасний стан, динаміка та напрями протидії. *Ірпінський юридичний часопис*. № 2(11). С. 115–124. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.2\(11\).2023.115-124](https://doi.org/10.33244/2617-4154.2(11).2023.115-124)

³ Киренко С. Г., Гуменюк Д.Ю. (2023). Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. *DICTUM FACTUM*. № 2(14). С. 197–216. URL: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-197-216>

ського, Р. М. Шехавцова та ін. Також проводяться дослідження, спрямовані конкретно на проблематику уразливого стану потерпілого в контексті торгівлі людьми, або з питань співвідношення цього поняття з іншими суміжними оціночними поняттями (безпорадний стан, уразливий стан). До них належать публікації О. О. Гайдуліна, Д. С. Півнева, О. І. Саско, І. Шейко-Іванків, О. В. Штирлова та ін. Проте зазначена науково-прикладна проблема досі не вирішена.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є аналіз кримінально-правової природи уразливого стану потерпілого від торгівлі людьми з урахуванням його законодавчого і наукового тлумачення, а також практичної оцінки. Планується охарактеризувати підходи судів до встановлення цієї ознаки, визначити проблеми доказування уразливого стану в суді при розгляді справ за фактами торгівлі людьми, і показати шляхи їх вирішення на практиці. Такий підхід може слугувати для узагальнення різних позицій науковців і суддів та формування єдиного бачення щодо оцінки уразливого стану потерпілого під час кримінально-правової кваліфікації торгівлі людьми, формування доказової бази та формулювання обвинувачення.

Методологічну основу статті становлять загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-правові методи, зокрема формально-юридичний і кримінологічний. Емпіричною базою є вибірка судових рішень у кримінальних провадженнях за статтею 149 КК України з 2019 по 2024 рр., що дає змогу ідентифікувати ключові чинники, що спричиняють уразливий стан у контексті різних форм експлуатації (трудової, сексуальної, жебрацтва, втягнення у злочинну діяльність) і простежити типові проблеми його доказування. Увага приділяється питанням встановлення уразливого стану, зокрема, в умовах суперечливих показань потерпілих, а також з урахуванням аргументів сторони захисту. Використано також доктринальні підходи до розуміння «уразливого стану» і методичні рекомендації щодо його доказування.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Торгівля людьми є багатоаспектним явищем у тому сенсі, що вона може вчинятися у різні способи і переслідувати різні цілі, що спрямовані на різні форми експлуатації. Отже, є велика кількість ознак, які

законодавець закріпив у статті 149 КК України для характеристики складу торгівлі людьми як кримінального правопорушення. Відповідно до вказаної статті торгівля людьми охоплює декілька форм можливих суспільно небезпечних діянь щодо людини (торгівля людиною, вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини), а мета торгівлі людьми охоплює багато різних форм експлуатації, орієнтовний перелік яких наведено у примітці 1 до статті 149 КК України. Крім того, торгівля людьми характеризується кількома можливими способами вчинення, які розрізняються залежно від форми впливу на людину (використання примусу, викрадення, обман, шантаж, матеріальна чи інша залежність потерпілого, його уразливий стан або підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію). Використання уразливого стану є найпоширенішим способом учинення торгівлі людьми, про що свідчить судова практика. Тож цілком закономірно, що з його доказуванням пов'язано багато проблемних питань.

Згідно з приміткою 2 до статті 149 КК України під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. Категорія «уразливий стан» слугує для визначення поняття торгівлі людьми в Законі України «Про протидію торгівлі людьми».

У міжнародних договорах, таких як Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що ратифікований Україною у 2004 р., а також Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифікована Україною у 2010 р.) теж звертається увага на уразливий стан потерпілих з акцентом на необхідність мінімізації впливу факторів, що його обумовлюють. Проте вказані документи не містять визначення цього поняття.

Судді і теоретики погоджуються в тому, що уразливий стан є оціночним поняттям, тобто його наявність чи відсутність визначають органи досудового розслідування та суд на підставі аналізу конкрет-

них обставин кримінального провадження¹. Наявність законодавчого визначення уразливого стану потерпілого, звичайно, сприяє кримінально-правовій кваліфікації торгівлі людьми і оцінці фактичних обставин, але не усуває проблемних питань, що виникають у конкретних випадках.

Судова практика з розгляду кримінальних проваджень за фактами торгівлі людьми в Україні є достатньою, щоб побачити певні проблеми і способи їх практичного вирішення. Так, за даними вебпорталу «Судова влада України» за період з 2019 по 2024 рр. судами України ухвалено 167 вироків за статтею 149 КК України, якими засуджено 198 осіб, у той час як кількість потерпілих від цих злочинів — 264 особи². Зі 135 вироків, оприлюднених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, 67 вироків або майже 50% стосуються випадків сексуальної експлуатації. Решта вироків стосується випадків трудової експлуатації, втягнення у зайняття жебрацтвом та у злочинну діяльність, а також продажу дітей. Незалежно від виду експлуатації, використання уразливого стану є способом, що підлягає доказуванню у переважній більшості проваджень. Тож звернімося до конкретних проблем у контексті встановлення уразливого стану.

Поширеним дискусійним питанням є, власне, доказування факту перебування потерпілого в уразливому стані. Так, відповідно до вироку Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 1 липня 2021 р. обвинувачений завербував потерпілого, який мав помірну розумову відсталість і не здатний був повною мірою усвідомлювати свої дії, для зайняття жебрацтвом. Скориставшись уразливим станом потерпілого, обвинувачений систематично змушував потерпілого жебракувати, забираючи більшу частину зароблених ним грошей. У кримінальному провадженні було проведено судово-психіатричну експертизу потерпілого, яка показала, що він страждає на психічне захворювання, що характеризується помірною розумовою

¹ Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043>; Саско О. І. (2023). Використання уразливого стану особи як форма впливу за ст. 149 КК України. *Історико-правовий часопис*. № 2(21). С. 73–80. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/10>

² Судова статистика. Вебпортал «Судова влада України». URL: https://www.supreme.court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

відсталістю, яка позбавляє його здатності повною мірою усвідомлювати свої дії та керувати ними під час вчинення злочину проти нього. Встановлено, що його стан, зумовлений психічним захворюванням, можна оцінити як уразливий¹.

В одному з кримінальних проваджень за фактом сексуальної експлуатації проводилась судово-психіатрична експертиза неповнолітньої потерпілої, за результатами якої експерт зазначив таке:

«...потерпіла, з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей, емоційного стану і розумового розвитку, перебувала в уразливому стані, тобто зумовленому психологічними впливами, збігом зовнішніх обставин (внаслідок раннього постпубертатного віку і нестачі життєвого досвіду, поганого матеріального становища, надлишкової довірливості та зниженої стресостійкості), що могло знизити спроможність нею чітко усвідомлювати значення (наслідки) своїх дій та обмежувати здатність чинити активний опір психологічному тиску (сугестивному впливу) з боку підозрюваних»².

Наведені рішення показують випадки, коли визнання судом наявності уразливого стану базується на матеріалах експертизи. Проте такий доказ не є універсальним, навіть у випадку, коли такий стан викликаний психічним захворюванням. Так, згідно з вироком Дунаєвського районного суду Хмельницької області від 3 липня 2023 р. торгівля людьми полягала у використанні примусової праці потерпілих — пацієнтів психоневрологічного інтернату. У якості доказу суд дослідив протокол огляду особових справ потерпілих, яким зафіксовано відомості щодо наявності діагнозів (захворювань психічного здоров'я потерпілих), обмеженої/відсутньої здатності усвідомлювати свої дії та чинити опір. Експертиза, яка б підтверджувала наявність психічних захворювань потерпілих, у цьому кримінальному провадженні не проводилась³.

Цікавою є дискусія щодо доказового значення висновків експерта, яку відображено в постанові Верховного Суду від 02 листопада 2021 р.

¹ Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 01.07.2021 у справі № 344/96/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98005143>

² Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 22.01.2025 у справі № 161/13368/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124583137>

³ Вирок Дунаєвського районного суду Хмельницької області від 03.07.2023 у справі № 674/231/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111955601>

у справі № 750/5031/18, де обвинуваченим ставилось у вину вчинення торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Захисник обвинуваченого зазначив, що в ході досудового розслідування та в судовому засіданні не було встановлено наявності уразливого стану потерпілих, оскільки всупереч вимогам статті 242 КПК України на підтвердження цього стану комплексні психолого-психіатричні експертизи не проводились. Суд натомість вказав, що твердження про необхідність проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи для підтвердження уразливого стану потерпілих є безпідставними, оскільки такий стан не був зумовлений фізичними чи психічними властивостями¹.

У контексті цього прикладу звертаємо увагу на доцільність виокремлення певних різновидів уразливого стану з огляду на обставини, що його спричиняють. Для систематизації різнорідних факторів пропонуємо розрізняти фізіологічний і соціальний уразливий стан.

Фізіологічний проявляється у відсутності здатності або в обмеженій здатності особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям. Він може бути пов'язаним із: а) психічними властивостями людини (душевна хвороба; тимчасовий розлад психічної діяльності; наявність фрустрації, стресу, шоку, фізіологічного афекту чи інших психологічних станів людини); б) фізичними властивостями людини (фізична хвороба або фізичні вади); в) штучним зовнішнім блокуванням природних психічних чи фізичних можливостей людини за допомоги медичних препаратів, наркотичних речовин тощо.

Натомість соціальний уразливий стан пов'язаний із сукупністю тяжких особистих, сімейних чи інших обставин. Він зазвичай характеризується наявністю надзвичайно скрутної ситуації, наприклад: терміновою необхідністю значної грошової суми на лікування близької людини; знаходженням на утриманні у людини неповнолітніх і непрацездатних осіб та втрата постійного джерела доходу; перебування людини на утриманні інших осіб; наявність великого боргу тощо)².

¹ Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043>

² Орлеан А. М. (2013). Використання уразливого стану як форма впливу на особу з метою її експлуатації: проблеми теорії та практики. *Публічне право*. № 4. С. 127–134.

Тож безпідставно піднімати питання оцінки уразливого стану потерпілої особи через її психологічний стан, коли її уразливість зумовлена скрутним матеріальним становищем.

В цілому ж висновок експерта є важливим доказом у цій категорії проваджень. У методичних матеріалах для суддів з питань розгляду справ цієї категорії акцентується увага на необхідності проведення експертиз. Приміром, з метою визначення фізичних властивостей, що можуть спричиняти уразливий стан особи, слід призначати судово-медичну експертизу, а судово-психіатрична, судово-психологічна або комплексна психолого-психіатрична експертиза може надати відповідь на запитання про те, чи могли наявні у потерпілої особи психічні властивості за представлених на дослідження експертам обставин позбавити її здатності або обмежити здатність усвідомлювати свої дії, керувати ними, приймати самостійні рішення за своєю волею, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям тощо¹.

Аналіз судової практики показує, що потерпілих від торгівлі людьми, які перебували в соціальному уразливому стані, більше, ніж тих, чий уразливий стан був спричинений фізіологічними факторами. Щодо впливу соціальних факторів, то його влучно охарактеризував О. І. Саско. Автор розглядає цей вплив як обставину, що у сукупності із психічним впливом винного, пригнічує волю особи, викликає у неї стан незахищеності, зневіру у інший спосіб поліпшення свого матеріального становища та вимушеність погодитися на свою експлуатацію або на заняття тими видами діяльності, які заборонені законом².

Практика виробила орієнтовний перелік доказів, які суди беруть до уваги при оцінці факторів соціального уразливого стану. Як слідує з вищенаведеної постанови Верховного Суду, потерпіла в ході судового розгляду зазначала, що шукала роботу, оскільки знаходилася у скрутному матеріальному стані та мала несплачений кредит, через що й погодилась на поїздку за кордон для надання сексуаль-

¹ Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці. Київ: Фенікс, 2014. 160 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/posibnik_dlya_suddiv.pdf

² Саско О. І. (2023). Використання уразливого стану особи як форма впливу за ст. 149 КК України. *Історико-правовий часопис*. № 2(21). С. 73–80. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/10>

них послуг. Було також вивчено матеріали, що підтверджують наявність у потерпілої кредитної заборгованості¹.

Ще в одному випадку, який стосувався втягнення у зайняття жебрацтвом, судом було встановлено, що уразливий стан потерпілих полягає у їх соціальній незахищеності, скрутному матеріальному становищі та наявності тяжких особистих і сімейних обставин. Вивчені докази підтвердили, що один з потерпілих проживає у центрі соціальної підтримки та адаптації, сім'ї та заробітку не має, іноді підробляє на ринку. Ще двоє потерпілих не мають місця проживання і живуть у сторонніх осіб. Уразливий стан було підтверджено і показаннями обвинуваченої, яка зазначила, що знала про відсутність місця проживання потерпілих та їх перебування в скрутному матеріальному становищі. Суд взяв до уваги і показання потерпілих, які пояснили, що намагалися знайти роботу, щоб мати кошти, але через матеріальну залежність від обвинувачених змушені були займатись жебракуванням і віддавати їм всі отримані від цього кошти².

Соціальний уразливий стан потерпілих може бути викликаний, у тому числі й фізіологічними факторами, а саме, наявністю захворювань самих потерпілих або членів їх сімей, на лікування яких потрібні значні суми коштів. Так, у вироку Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. зазначено, що одна з потерпілих на момент вчинення стосовно неї протиправних дій мала проблеми зі здоров'ям, а саме, захворювання органів зору, у зв'язку з чим останній необхідні були значні кошти. Інша потерпіла була вдовою, мала на утриманні двох малолітніх дітей, а її брату необхідне було лікування від тяжкої хвороби. Ще одна потерпіла мала захворювання нирки, у зв'язку з чим потребувала лікування. Ще одна потерпіла була з багатодітної родини і мала на утриманні малолітню доньку. На підтвердження зазначеного суд вивчив: витяги з історій хвороби і медичних карток потерпілих та їхніх близьких, які перебувають на їх утриманні; копію посвідчення відповідно до якого призначено державну соціальну допомогу дитині-інваліду; акт обстеження житлово-побутових умов сім'ї потерпілої; відомості з Державного реєстру

¹ Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043>

² Вирок Хмельницького міського районного суду Хмельницької області від 26.12.2023 у справі № 686/19871/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115934396>

фізичних осіб-платників податку, відповідно до яких потерпіла одержувала державну соціальну матеріальну допомогу¹.

Доведення перед судом факту наявності уразливого стану, однак, не гарантує доведеності відповідного способу впливу на потерпілого з боку обвинуваченого, тобто «використання уразливого стану». Більше того, у практиці судів мали місце випадки, коли обвинувачені наполягали на своїй необізнаності про уразливий стан потерпілих. Як слідує з вищевказаної постанови Верховного Суду, в суді обвинувачені пояснили, що при зустрічах потерпілі про себе нічого не повідомляли, а вони теж не цікавилися їх життєвими чи сімейними обставинами. Ці показання було спростовано даними НС(Р)Д, які підтвердили, що обвинуваченим було відомо про існування у потерпілих заборгованостей по кредитним зобов'язанням. В цій самій постанові суд, до речі, акцентує увагу на важливості як встановлення наявності або відсутності уразливого стану потерпілого, так і «його використання обвинуваченим під час вчинення злочину»².

У вироку Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 26 грудня 2023 року суд доходить наступного висновку: *«... обвинувачені достеменно знали про таке становище потерпілих та сприймали такий стан уразливим та вдалим для вербування»*. На підтвердження цього суд посилається на дані оперативно-розшукових заходів³. Варто мати на увазі, що далеко не в кожному вивченому нами вироку суди зазначають, що обізнаність обвинувачених з уразливим станом потерпілих підтверджується тим чи іншим доказом. Як правило, таке обґрунтування можна бачити у випадках, коли сторона захисту наводить відповідні аргументи на спростування висунутого обвинувачення.

Мають місце випадки, коли сторона захисту апелює тим, що обвинувачені не використовували уразливий стан потерпілих. Подібні ситуації можуть виникнути за умов, коли самі потерпілі відмовляються визнавати себе жертвами учинених стосовно них дій, а обвинувачені

¹ Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14.01.2022 у справі № 727/9754/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

² Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043>

³ Вирок Хмельницького міського районного суду Хмельницької області від 26.12.2023 у справі № 686/19871/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115934396>

заявляють про добровільну залученість потерпілих. У вищеописаному випадку трудової експлуатації пацієнтів психоневрологічного інтернату судом було встановлено, що потерпілі не мали претензій до обвинувачених і стверджували, що їх не ображали і навіть годували в перервах між роботою. Обвинувачена (директор інтернату) та свідки з числа персоналу стверджували, що підопічних ніхто не утримував, а допомагали вони добровільно. Ці самі свідки також вказували на неможливість примусити потерпілих до праці через їхній психічний стан. Суд, однак, критично оцінив ці показання, підкресливши, що вербування людини, яке охоплює об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, означає дії, пов'язані зі схилянням потерпілого працювати. Такі дії включають психічний (психологічний) вплив на людину у формі запрошення або переконання особою, яка користується довірою потерпілого, на шкоду останньому. Винний шляхом такого запрошення або переконання, втручається у сферу психічної (інтелектуальної та вольової) діяльності іншої особи. У такому разі добровільний характер згоди на експлуатацію (внаслідок обману або використання уразливого стану) не виключає кримінальної відповідальності. Таким чином суд прийшов до висновку, що відсутність претензій у потерпілих до обвинувачених не змінює правової природи події кримінального правопорушення¹. Отже, експлуатація може мати вигляд добровільної роботи або ж такої, за яку потерпілий отримує навіть певну винагороду. Проте сукупність обставин може свідчити про схилення особи до такої роботи з використанням її уразливого стану.

Згідно з вироком Вінницького міського суду Вінницької області від 10 червня 2021 року обвинуваченого було засуджено за вчинення примушування до жебракування потерпілого, який мав інвалідність третьої групи і тяжкі особисті та сімейні обставини. У ході судового провадження обвинувачений не визнав вини і зазначив, що жодного разу не брав та не вимагав у потерпілого грошові кошти, не чинив тиску, не забирав у нього ніяких документів, а навпаки хотів допомогти. Проте показання потерпілого, які за висновком суду узгоджуються з показаннями більшості свідків, підтвердили вчинення

¹ Вирок Дунаєвського районного суду Хмельницької області від 03.07.2023 у справі № 674/231/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111955601>

обвинуваченим інкримінованого діяння. Суд зазначив, що позиція обвинуваченого спростовується дослідженими доказами, які є логічними та такими, що узгоджуються між собою¹. Основними доказами, що підтвердили факт використання обвинуваченим уразливого стану потерпілого, в цьому провадженні були показання самого потерпілого, свідків, а також протоколи пред'явлення особи для впізнання за фотознімками.

IV. ВИСНОВКИ

Вибірковий аналіз низки обвинувальних вироків дозволив прослідкувати деякі закономірності і виявити характерні особливості доказування уразливого стану у справах щодо торгівлі людьми. На підставі вивченої судової практики у таких кримінальних провадженнях можна стверджувати, що уразливий стан потерпілого у кожній справі має свої індивідуальні особливості. Такий стан може бути спричинений різними факторами і підтверджуватися різним набором доказів залежно від фактичних обставин учинення кримінального правопорушення. Основні питання, пов'язані з доказуванням і оцінкою уразливого стану, полягають у встановленні фактів: а) наявності уразливого стану у потерпілого; б) обізнаності обвинуваченого про існування такого стану; в) використання обвинуваченим такого стану під час вчинення дій, що містять ознаки складу торгівлі людьми. Питання доказування цих компонентів є наскрізними, оскільки можуть виникати як у процесі досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Судова практика частково дає відповіді на ці питання. Уразливий стан може мати документальне підтвердження доказами (особова справа пацієнта, матеріали психіатричної експертизи, документи на підтвердження матеріального стану, складу сім'ї, лікування тощо). Обізнаність обвинувачених з уразливим станом та його використання в своїх цілях може підтверджуватись даними НС(Р)Д, показаннями свідків тощо.

¹ Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 10.06.2021 у справі № 127/1309/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695>

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Березняк В. С. (2024). Незаконна торгівля анатомічними матеріалами людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. С. 344–346. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/79>
2. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 10.06.2021 у справі № 127/1309/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695>
3. Вирок Дунаєвського районного суду Хмельницької області від 03.07.2023 у справі № 674/231/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111955601>
4. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 01.07.2021 у справі № 344/96/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98005143>
5. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 22.01.2025 у справі № 161/13368/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124583137>
6. Вирок Хмельницького міського районного суду Хмельницької області від 26.12.2023 у справі № 686/19871/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115934396>
7. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14.01.2022 у справі № 727/9754/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>
8. Киренко С. Г., Гуменюк Д. Ю. (2023). Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. *DICTUM FACTUM*. № 2(14). С. 197–216. URL: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-197-216>
9. МОМ (2014). Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці. Київ: Фенікс. 160 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/posibnik_dlya_suddiv.pdf
10. Орлеан А. М. (2013). Використання уразливого стану як форма впливу на особу з метою її експлуатації: проблеми теорії та практики. *Публічне право*. № 4. С. 127–134.
11. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043>
12. Саско О. І. (2023). Використання уразливого стану особи як форма впливу за ст. 149 КК України. *Історико-правовий часопис*. № 2(21). С. 73–80. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/10>
13. Сперкач Н. А. (2023). Торгівля людьми: сучасний стан, динаміка та напрями протидії. *Ірпінський юридичний часопис*. № 2(11). С. 115–124. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.2\(11\).2023.115-124](https://doi.org/10.33244/2617-4154.2(11).2023.115-124)
14. Судова статистика. Вебпортал «Судова влада України». URL: https://www.supreme.court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

REFERENCES

1. Bereznyak V. S. (2024). Nezakonna torhivlya anatomicnyny materialamy lyudyny [Illegal trade in human anatomical materials]. *Legal Scientific Electronic Journal*. No. 10. pp. 344–346. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/79> [in Ukrainian].
2. Court statistics. Court Authority of Ukraine web portal. URL: https://www.supreme.court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ [in Ukrainian].
3. Decision of the Cassation Criminal Court within the Supreme Court dated November 2, 2021, in Case No. 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> [in Ukrainian].
4. IOM (2014). Navchalnyy posibnyk dlya suddiv z pytan sudovoho provadzhennya u kryminalnykh spravakh shchodo torhivli lyudmy z metoyu ekspluatatsiyi pratsi [Training manual for judges on judicial proceedings in criminal cases of human trafficking for the

- purpose of labor exploitation]. Kyiv: Phoenix. 160 p. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/posibnik_dlya_suddiv.pdf [in Ukrainian].
5. Kyrenko S. G., Gumenyuk D. Yu. (2023). Kryminalna vidpovidalnist za torhivlya lyudmy [Criminal liability for human trafficking]. *DICTUM FACTUM*. No. 2(14). pp. 197–216. URL: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-197-216> [in Ukrainian].
 6. Orleans A. M. (2013). Vykorystannya urazlyvoho stanu yak forma vplyvu na osobu z metoyu yiyi ekspluatatsiyi: problemy teorii ta praktyky [Use of a vulnerable state as a form of influence on a person for the purpose of exploitation: problems of theory and practice]. *Public Law*. No. 4. pp. 127–134. [in Ukrainian].
 7. Sasko O. I. (2023). Vykorystannya urazlyvoho stanu osoby yak forma vplyvu za st. 149 KK Ukrainy [The use of a person's vulnerable state as a form of influence under Art. 149 of the Criminal Code of Ukraine]. *Historical and Legal Journal*. No. 2(21). pp. 73–80. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/10> [in Ukrainian].
 8. Sperkach N. A. (2023). Torhivlya lyudmy: suchasnyy stan, dynamika ta napryamy protydyiyi [Human trafficking: current state, dynamics and directions of counteraction]. *Irpın Legal Journal*. No. 2(11). pp. 115–124. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.2\(11\).2023.115-124](https://doi.org/10.33244/2617-4154.2(11).2023.115-124) [in Ukrainian].
 9. Verdict of the Dunayevets District Court of Khmelnytskyi Region dated July 3, 2023, in Case No. 674/231/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111955601> [in Ukrainian].
 10. Verdict of the Ivano-Frankivsk City Court of Ivano-Frankivsk Region dated July 1, 2021, in Case No. 344/96/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98005143> [in Ukrainian].
 11. Verdict of the Khmelnytskyi City District Court of Khmelnytskyi Region dated December 26, 2023, in Case No. 686/19871/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115934396> [in Ukrainian].
 12. Verdict of the Lutsk City and District Court of Volyn Region dated January 22, 2025, in Case No. 161/13368/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124583137> [in Ukrainian].
 13. Verdict of the Shevchenkivskyi District Court of Chernivtsi dated January 14, 2022, in Case No. 727/9754/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709> [in Ukrainian].
 14. Verdict of the Vinnytsia City Court of Vinnytsia Region dated June 10, 2021, in Case No. 127/1309/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695> [in Ukrainian].

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КОНТРАБАНДИ ТОВАРІВ: ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

ACTUS REUS OF GOODS SMUGGLING: DOCTRINAL APPROACHES AND CASE LAW

Віталій Чумак¹

Національна академія внутрішніх справ (пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035)

Vitalii Chumak

National Academy of Internal Affairs (1, Solomjanska Sq., Kyiv, Ukraine, 03035)

Отримано: 20.11.2025. Затверджено: 26.12.2025

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується об'єктивна сторона контрабанди товарів як елемент складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-3 Кримінального кодексу України. Проаналізовано доктринальні підходи до визначення об'єктивної сторони та її ознак, а також правове регулювання в контексті чинного законодавства. Особлива увага приділена моменту закінчення контрабанди товарів та умовам добровільної відмови від протиправного наміру. На підставі аналізу судової практики визначено конкретні способи здійснення контрабанди товарів та механізми приховування предметів від митного контролю. Встановлено, що переміщення товарів у значному або великому розмірі є критерієм закінчення кримінального правопорушення, а недоведення діяння до кінця з обставин, що не залежать від волі особи, кваліфікується як замах на контрабанду товарів. Визначено, що прив'язка моменту закінчення контрабанди товарів до фактичного перетину митного кордону при вивезенні товарів ускладнює боротьбу з цим кримінальним правопорушенням, тоді як під час ввезення на територію України закінчена контрабанда фіксується після проходження митного контролю, що зменшує ризик пом'якшення кваліфікації діяння як замаху. Результати дослідження підкреслюють значущість об'єктивної сторони для кваліфікації контрабанди товарів, визначення моменту закінчення кримінального правопорушення та призначення відповідного покарання, а також обґрунтовують не-

¹ здобувач вищої освіти; orcid 0009-0007-6398-5803; e-mail: chvvadvokat@gmail.com

обхідність удосконалення законодавчого регулювання для підвищення ефективності протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон України.

Ключові слова: контрабанда; об'єктивна сторона; митний контроль; закінчене кримінальне правопорушення; замах на контрабанду; добровільна відмова.

ABSTRACT

This article examines the *actus reus* of goods smuggling as an element of the criminal offense provided for in Article 201-3 of the Criminal Code of Ukraine. It analyzes doctrinal approaches to defining the *actus reus* and its constituent elements, as well as the legal framework under current legislation. Particular attention is paid to the moment of completion of the smuggling of goods and the conditions for voluntary abandonment of the unlawful intent. Based on an analysis of judicial practice, specific methods of smuggling goods and mechanisms for concealing items from customs control are identified. It has been established that the movement of goods in significant or large quantities is a criterion for the completion of a criminal offense, and failure to carry out the act due to circumstances beyond the person's control is classified as an attempt to smuggle goods. It has been determined that linking the moment of completion of goods smuggling to the actual crossing of the customs border upon export of goods complicates the fight against this criminal offense, whereas upon import into the territory of Ukraine, completed smuggling is recorded after passing through customs control, which reduces the risk of mitigating the classification of the act as an attempt. The results of the study emphasize the significance of the *actus reus* for qualifying smuggling, determining the moment of completion of the offense, and imposing the appropriate punishment, as well as substantiate the need to improve legislative regulation to enhance the effectiveness of combating the illegal movement of goods across the customs border of Ukraine.

Key words: smuggling; *actus reus*; customs control; completed criminal offense; attempt to smuggle; voluntary renunciation.

I. ВСТУП

Контрабанда товарів як кримінально-правовий феномен є однією з найбільш актуальних проблем сучасного українського права, що характеризується високим рівнем суспільної небезпеки та шкодою економічним і фінансовим інтересам держави. Попри внесення системних змін до Кримінального кодексу (далі — КК) України та набрання з 1 липня 2024 року чинності нової статті 201-3 КК України, науково-правова проблема визначення об'єктивної сторони контрабанди товарів і моменту закінчення цього кримінального правопорушення залишається дискусійною та потребує детального аналізу.

Відсутність чіткого законодавчого визначення об'єктивної сторони кримінального правопорушення змушує правозастосовну практику спиратися на доктринальні моделі, які виділяють обов'язкові та факультативні ознаки складу кримінального правопорушення, вклю-

чаючи суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між ними. Особливу увагу в наукових дослідженнях приділено специфіці переміщення предметів через митний кордон України, способам їх приховування від митного контролю, а також критеріям значного та великого розміру предметів контрабанди, що впливає на кваліфікацію правопорушення.

Невід'ємним елементом кримінально-правового аналізу є розмежування стадій готування, замаху та закінченого кримінального правопорушення, що дає змогу оцінити як дії суб'єкта, спрямовані на доведення протиправного умислу до кінця, так і випадки добровільної відмови від вчинення контрабанди. Ці положення мають практичне значення для формування єдиної правозастосовної практики та забезпечення ефективної протидії контрабанді товарів, ураховуючи різноманіття способів переміщення товарів та заходів митного контролю.

Проблематика кримінальної відповідальності за контрабанду товарів була предметом численних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед провідних вітчизняних авторів, які зробили значний внесок у розробку концептуальних та практичних аспектів кримінально-правового регулювання контрабанди, слід виділити: О. П. Гороха, Н. О. Гуторову, О. О. Дудорова, Ю. Б. Курилюка, Р. О. Мовчана, А. А. Музику, О. М. Омельчука, О. В. Процюка, А. В. Савченка, Г. О. Усатого, М. І. Хавронюка та ін. У своїх працях вони комплексно розглядали питання правового визначення складу контрабанди; форми та методи протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон; превентивні заходи; роль держави у забезпеченні економічної та фінансової безпеки через кримінально-правове регулювання. Проте проблема кримінально-правової кваліфікації контрабанди досі залишається не вирішеною та актуальною.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою дослідження є комплексний аналіз об'єктивної сторони контрабанди товарів у контексті нової редакції статті 201-3 КК України, визначення моменту закінчення цього кримінального правопорушення, а також оцінка умов кваліфікації дій як замаху або закінченого кримінального правопорушення з урахуванням наукових підходів та судової практики.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів кримінально-правового аналізу, застосування яких забезпечило комплексне та системне вивчення об'єктивної сторони контрабанди товарів. У процесі дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, що дали змогу систематизувати доктринальні підходи до визначення об'єктивної сторони контрабанди товарів, виокремити її структурні елементи. Методи індукції та дедукції застосовувалися для формування узагальнених висновків щодо моменту закінчення контрабанди товарів на підставі аналізу конкретних судових рішень. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити наукові підходи до визначення моменту закінчення контрабанди товарів, а також до оцінки дій суб'єкта залежно від напрямку незаконного переміщення предметів — ввезення на митну територію України або їх вивезення за її межі. Метод юридичного моделювання використовувався для відтворення доктринальної моделі об'єктивної сторони контрабанди товарів та аналізу причинно-наслідкового зв'язку між діями правопорушника і суспільно небезпечними наслідками. Узагальнення результатів дослідження із застосуванням дедуктивно-індуктивного підходу забезпечило формування науково обґрунтованих висновків і рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-правового регулювання протидії контрабанді товарів в Україні.

ІІІ. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Питання об'єктивної сторони кримінального правопорушення залишається предметом постійного наукового аналізу, оскільки чинне кримінальне законодавство України не містить конкретного визначення, а її зміст формується у межах доктринальних концепцій кримінального права. У правовій науці об'єктивна сторона традиційно розглядається як системно організована сукупність юридично значущих ознак, що відображають зовнішній прояв кримінально протиправної поведінки суб'єкта та характеризують посягання на суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом. Такий підхід дозволяє виокремити елементи, що формують структуру об'єктивної сторони, а також визначити їх роль у встановленні моменту закінчення кримінального правопорушення та його кваліфікації.

Аналіз наукових підходів свідчить, що, попри різноманіття формулювань, більшість визначень об'єктивної сторони кримінального правопорушення об'єднує вказівка на її зовнішній характер. Зокрема, М. І. Панов визначав об'єктивну сторону як зовнішнє вираження кримінального правопорушення, яке охоплює суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність), кримінально протиправні наслідки, причинний зв'язок між ними, а також такі додаткові ознаки, як місце, час, обстановка, спосіб і засоби вчинення кримінального правопорушення¹. У свою чергу, Д. О. Балобанова та І. Б. Газдайка-Василишин акцентують увагу на нормативному характері цієї категорії, визначаючи її як сукупність встановлених кримінальним законом ознак, що відображають зовнішній процес вчинення кримінально протиправного діяння².

Узагальнюючи доктринальні підходи, слід зазначити, що теоретична модель об'єктивної сторони кримінального правопорушення включає такі елементи: суспільно небезпечне діяння у формі дії або бездіяльності; суспільно небезпечні наслідки; причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками; а також факультативні ознаки, місце, час, спосіб, обстановку, засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Об'єктивна сторона реалізується через фактичне вчинення кримінального правопорушення, загальне визначення якого міститься у частині першій статті 11 КК України, відповідно до якої кримінальним правопорушенням є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення³.

Будь-яке кримінальне правопорушення об'єктивно вчиняється за певних умов у конкретному місці, у визначений проміжок часу, за відповідної обстановки, із застосуванням певного способу та, за необхідності, з використанням знарядь або засобів. Ці ознаки можуть як прямо фіксуватися у диспозиції кримінально-правової норми, так і залишатися поза її межами, залежно від законодавчої конструкції відповідного складу. Місце, час і обстановка характеризують зовнішні умови

¹ Панов М. І. (ред.) (2019). Основи кваліфікації злочинів: навч. посіб. Харків: Право. 378 с.

² Балобанова Д. О., Газдайка-Василишин І. Б. (2025). Об'єктивна сторона кримінального правопорушення: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС. 60 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi84/0063952.pdf>

³ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

вчинення діяння, тоді як спосіб і засоби безпосередньо відображають специфіку самої дії або бездіяльності, вказуючи на прийоми, методи та предмети матеріального світу, використані суб'єктом для досягнення кримінально протиправного результату.

Об'єктивну сторону контрабанди, відповідно до диспозиції статті 419 КК України, товарів становлять дії, які полягають у переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приходом від митного контролю товарів (крім підакцизних товарів та електричної енергії), вчиненому у значному розмірі.

Під переміщенням предметів через митний кордон України у контексті кримінально-правової характеристики контрабанди товарів слід розуміти будь-які дії, пов'язані з фактичним ввезенням предметів на митну територію України, їх вивезенням за її межі або транзитним переміщенням через цю територію, незалежно від способу здійснення таких дій. Законодавче та правозастосовне тлумачення охоплює як традиційні способи переміщення, так і нетипові, зокрема із залученням спеціально тренованих тварин, використанням трубопровідного транспорту, ліній електропередачі та інших технічних або інженерних засобів.

Предмети контрабанди товарів можуть перетинати митний кордон через сухопутні, морські або повітряні ділянки, як у супроводі осіб, які безпосередньо перетинають кордон, так і без їх фізичної присутності, наприклад шляхом пересилання у міжнародних поштових або вантажних відправленнях, що не виключає кримінальної відповідальності.

Обов'язковою ознакою складу відповідного кримінального правопорушення є місце його вчинення, яким визнається митний кордон України. За загальним правилом він співпадає з державним кордоном України, однак з урахуванням винятків, пов'язаних із функціонуванням спеціальних митних зон, які, хоча й мають особливий правовий режим, у кримінально-правовому сенсі входять до складу митного кордону держави.

Переміщення предметів поза митним контролем охоплює дії, що здійснюються з порушенням установленого порядку митного оформлення та контролю, зокрема: переміщення товарів або інших предметів поза місцями офіційного розташування митних органів; переміщення у межах митного органу, але за межами визначеної зони митного контролю; переміщення поза встановленим часом здійснення митного оформлення, зокрема до відкриття або після закриття митниці, якщо

вона не працює цілодобово; переміщення із застосуванням незаконного звільнення від митного контролю, у тому числі внаслідок протиправних рішень чи дій посадових осіб.

Переміщення предметів з приховуванням від митного контролю характеризується використанням таких способів, які ускладнюють або унеможливають їх своєчасне виявлення митними органами. До таких способів, зокрема, належать: використання тайників, тобто спеціально виготовлених або переобладнаних схованок у транспортних засобах, технічному устаткуванні, тарі, предметах одягу та інших об'єктах; застосування інших прийомів маскування, що утруднюють виявлення предметів, зокрема їх приховування в організмі чи на тілі людини або тварини, у взутті, головних уборах, порожнинах транспортних засобів, багажі, продуктах харчування, предметах особистого користування тощо; надання одним предметам вигляду інших шляхом істотної зміни їх зовнішніх ознак, характеристик упаковки або тари з метою введення в оману митних органів щодо справжньої природи предметів (так зване камуфлювання); подання митним органам документів, що слугують формальною підставою для переміщення предметів через митний кордон, але є: а) підробленими; б) отриманими незаконним шляхом, у тому числі внаслідок подання завідомо неправдивих відомостей або зловживання службовим становищем; в) такими, що містять недостовірні дані щодо кількісних, якісних, вартісних або інших істотних характеристик предметів, умов угоди, відправника чи одержувача, країни походження або призначення; г) документами, які фактично є підставою для переміщення інших предметів, ніж ті, що заявляються.

Так, у вироку суду від 14 лютого 2025 року було встановлено, що «обвинувачений, керуючи вантажним транспортним засобом з причепом, в'їхав на митну територію України через міжнародний пункт пропуску «Краковець–Корчова» митного поста «Краковець» Львівської митниці та, діючи з метою уникнення митного контролю і митного оформлення, передбачених Митним кодексом України, обрав канал митного контролю, призначений для декларування товарів, однак фактично подав митному органу декларацію з неправдивими відомостями, не заявивши жодних товарів.

Водночас у ході митного огляду транспортного засобу та причепа працівниками митниці було виявлено значну кількість незадекларованих товарів комерційного призначення, зокрема одяг різних торго-

вих марок, побутову техніку, засоби для догляду за волоссям, а також транспортні засоби (мотоцикли), загальною вагою понад одну тонну. Таким чином, фактичні дії обвинуваченого полягали у ввезенні товарів на митну територію України з приховуванням від митного контролю, що проявилось як у недекларуванні предметів, так і у створенні видимості відсутності товарів, які підлягали обов'язковому митному оформленню. Судом встановлено, що вартість виявлених товарів становила 10 359 544,72 грн, що у п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян та утворює значний розмір предмета кримінального правопорушення. Таким чином, ОСОБА_1 чинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 201-3 КК України»¹.

Ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, залежно від того, як вони закріплені у диспозиції відповідної статті Особливої частини КК України, поділяються на обов'язкові та факультативні. Такий поділ має умовний характер і зумовлений особливостями законодавчої конструкції конкретного складу кримінального правопорушення. У кримінально-правовій теорії прийнято виокремлювати усічені, формальні та матеріальні склади кримінальних правопорушень. Визначення того, до якого виду належить конкретний склад, є важливим, оскільки саме від цього залежить встановлення моменту закінчення кримінального правопорушення, а отже і правильна його кваліфікація.

З позицій *de lege ferenda* заслуговує на увагу те, що властиве чинній редакції статті 201-3 КК України «прив'язування» моменту закінчення контрабанди товарів до фактичного перетину митного кордону у випадках вивезення предметів за межі держави зумовлює ситуацію, за якої закінчений склад кримінального правопорушення, як правило, констатується лише після потрапляння таких предметів на територію іншої держави. Це істотно ускладнює ефективну протидію контрабанді. Перенесення моменту закінчення цього кримінального правопорушення на більш ранню стадію можливе виключно за умови внесення відповідних змін до статті 201-3 КК України. При цьому слід ураховувати, що під час ввезення предметів на митну територію України факт закінченої контрабанди товарів констатується після перетину мит-

¹ Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 27.08.2025 у справі № 944/3012/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129777514>

ного кордону та проходження митного контролю, що дозволяє уникати вимушеної кваліфікації таких діянь як замаху з посиланням на статтю 15 КК України та, відповідно, призначення м'якшого покарання¹.

Дії, спрямовані на створення умов для контрабанди (зокрема придбання предметів для подальшого незаконного переміщення, підшукування контрагентів, визначення маршрутів, надання предметам іншого вигляду, внесення завідомо неправдивих відомостей до документів тощо), слід розцінювати як готування до кримінального правопорушення відповідно до статті 14 та статті 201-3 КК України.

У вітчизняній кримінально-правовій науці проблематика визначення моменту закінчення контрабанди неодноразово ставала предметом ґрунтовних досліджень, передусім дисертаційного рівня².

Загалом у юридичній літературі сформувалися дві протилежні наукові позиції. Представники першої з них вважають, що контрабанду слід визнавати закінченою не лише у разі фактичного переміщення предметів через митний кордон, а й тоді, коли спробу такого переміщення було припинено митними або прикордонними органами під час огляду. Відтак момент закінчення кримінального правопорушення вони пов'язують із виявленням прихованих предметів під час митного контролю за наявності інших ознак складу кримінального правопорушення. При цьому наголошується, що кримінальна відповідальність за контрабанду можлива лише у разі вчинення незаконних дій на території України³.

Натомість інша група науковців наполягає на тому, що контрабанду слід визнавати закінченою виключно з моменту фактичного перетину предметами митного (державного) кордону поза митним контролем або з приховуванням від нього, незалежно від напрямку переміщення⁴.

¹ Дудоров О., Мовчан Р. (2021). Про перспективи рекриміналізації контрабанди товарів (нотатки на полях президентського законопроекту). *Юридичний вісник України*. № 29, № 30.

² Нетяга В. (2021). Проблема визначення моменту закінчення контрабанди в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 2. С. 232–237. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-2-232-237>

³ Бабіков Д. В. (2022). Момент закінчення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням предметів через митний кордон України: аналіз наукових позицій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. № 73. Ч. 2. С. 109–114. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.49>

⁴ Омельчук О. М. (2002). Контрабанда за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / ЛНУ ім. І.Франка. Львів. 239 с.

О. Кравченко у дисертаційному дослідженні обґрунтовує, що у випадках переміщення предметів поза митним контролем визначення моменту закінчення кримінального правопорушення, як правило, не становить істотних труднощів, оскільки таке кримінальне правопорушення визнається закінченим із моменту фактичного перетинання предметами митного кордону. Водночас при контрабанді з приховуванням від митного контролю це питання потребує детального аналізу стадій митного оформлення. Автор обґрунтовує двоступеневий характер дій особи: під час вивезення — спочатку митний контроль і оформлення, а потім перетин кордону; під час ввезення — навпаки. З огляду на це «переміщення» не може ототожнюватися з фізичним перетином кордону особою¹.

В свою чергу, О. Омельчук наголошує, що законодавець пов'язує момент закінчення контрабанди з фактичним незаконним переміщенням предметів через митний кордон України. Якщо предмети виявлено під час митного огляду при виїзді за межі держави, дії слід розцінювати як замах. Водночас незаконне ввезення предметів, виявлених уже після перетину митного кордону, утворює закінчений склад кримінального правопорушення. Разом із тим науковець слушно зауважує, що такий підхід не усуває проблеми нерівності правової оцінки діянь залежно від напрямку переміщення предметів².

Підхід В. Нетяги заслуговує на позитивну оцінку, оскільки він здійснює комплексний аналіз моменту закінчення контрабанди товарів з урахуванням різниці між ввезенням та вивезенням предметів через митний кордон. Автор обґрунтовує, що під час ввезення контрабанда є закінченою з моменту перетину предметами митного кордону, тоді як під час вивезення поза митним контролем, з моменту перетинання лінії кордону, оскільки саме ця дія є визначальною для досягнення протиправної мети³.

Отже, об'єктивна сторона контрабанди товарів характеризується трьома обов'язковими ознаками: *діянням* — незаконним переміщен-

¹ Кравченко О. О. (2010). Кримінально-правова характеристика контрабанди (ст. 201 КК України): дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Київ. міжнар. ун-т. Київ, 203 с.

² Омельчук О. М. Зазначена праця.

³ Нетяга В. (2021). Проблема визначення моменту закінчення контрабанди в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 2. С. 232–237. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-2-232-237>

ням товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю; *наслідками*, які полягають у заподіянні значної шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам у сфері митної безпеки та фінансових інтересів держави, що законодавчо конкретизується досягненням значного розміру предмета контрабанди, тобто перевищенням його загальної вартості у п'ять тисяч і більше разів неоподаткованого мінімуму доходів громадян; *причинним зв'язком* між вказаним діянням і настанням зазначених наслідків.

Визначаючи момент закінчення контрабанди товарів, слід виходити з того, що закінчене кримінальне правопорушення настає з моменту, коли через митний кордон України переміщено товари у значному або великому розмірі, тобто коли загальна вартість предметів контрабанди перевищує п'ять тисяч або десять тисяч разів неоподатковуваний мінімум доходів громадян відповідно. У такому випадку встановлюється факт значної шкоди (ч. 1 ст. 201-3 КК України) або великого розміру предметів контрабанди товарів (ч. 2 ст. 201-3 КК України), що є критерієм закінчення кримінального правопорушення.

Так, *ОСОБА_1*, 28 грудня 2024 року, перебуваючи в зоні міжнародного пункту пропуску «Устилуг–Зосин» Волинської митниці, здійснили переміщення через митний кордон України товарів з приховуванням від митного контролю, які відповідно до положень Податкового кодексу України не є піддакцизними. До вказаних товарів належали: годинник Audemars Piguet Royal Oak Offshore серійний № XX5859K, годинник Audemars Piguet Royal Oak Selfwinding серійний № JT9183H, годинник Arnold&Son Time Pyramid серійний № 31.3.1.01.081, годинник Rolex «Sky Dweller» серійний № 47UU2355, годинник Audemars Piguet Royal Oak Ladies серійний № KG1381J, годинник Breguet Type XX/Type XXI, ланцюжок із підвіскою в жовтому золоті 750 торговельної марки Van Cleef & Arpels лінійки «Vintage Alhambra», браслет «Bvlgari» колекції «Serpenti». Загальна вартість вказаних предметів становила 12 442 581 грн, що у п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, утворюючи значний розмір предмета кримінального правопорушення. Переміщення здійснено із застосуванням способів, що ускладнюють виявлення предметів, зокрема шляхом їх приховування в особистих речах та салоні транспортного засобу, що підтверджує умисний характер дій та спрямованість на ухилення від митного конт-

ролю. На підставі вищевикладеного дії ОСОБА_1 кваліфіковано за ч. 2 ст. 201-3 КК України, як незаконне переміщення через митний кордон України товарів з приховуванням від митного контролю у значному розмірі за попередньою змовою групою осіб¹.

Якщо переміщення товарів не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі особи (наприклад, товари були виявлені під час митного огляду або при спробі незаконного переміщення через митний кордон), такі дії підлягають кваліфікації як замах на кримінальне правопорушення. То ж, замахом на контрабанду товарів є вчинення особою з прямим умислом діяння (дій або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на незаконне переміщення товарів через митний кордон України, якщо кримінальне правопорушення не було закінчено з причин, що не залежали від волі винного.

Так, 24 липня 2025 року ОСОБА_1, діючи на підставі договору доручення, отримав від іншої особи грошові кошти в іноземній валюті (160 000 доларів США та 100 000 євро) з метою їх перевезення та передачі третій особі у визначений строк. Усвідомлюючи неможливість своєчасного виконання зобов'язання обраним маршрутом, він вирішив скоротити шлях, здійснивши поїздку через територію Республіки Молдова.

Розуміючи, що переміщення готівкових коштів у сумі, що перевищує встановлений законодавством поріг, підлягає обов'язковому декларуванню, ОСОБА_1 сформував умисел на незаконне переміщення іноземної валюти через митний кордон України з приховуванням від митного контролю. З метою реалізації цього умислу він обладнав у транспортному засобі спеціальну схованку, використавши технічні порожнини салону автомобіля, в які помістив грошові кошти, попередньо запаковані з метою ускладнення їх виявлення. Увечері того ж дня ОСОБА_1 прибув до міжнародного автомобільного пункту пропуску «Маяки–Удобне–Паланка», де, обравши смугу руху «зелений коридор», фактично заявив про відсутність предметів, що підлягають письмовому декларуванню. Під час митного огляду працівниками митного органу у спеціально обладнаних порожнинах автомобіля було виявлено приховані грошові кошти. Загальна вартість виявленої іноземної валюти за

¹ Вирок Володимирського міського суду Волинської області від 16.10.2025 у справі № 154/2644/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131045351>

офіційним курсом Національного банку України на момент вчинення діяння становила понад 11,5 млн грн, що є значним розміром. Таким чином, особа виконала всі дії, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, однак кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі, у зв'язку з викриттям під час митного контролю. Таким чином, ОСОБА_1 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201-3 КК України, як закінчений замах на контрабанду товарів¹.

Отже, об'єктивну сторону контрабанди товарів складають умисні дії з переміщення предметів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, наслідком яких є заподіяння значної шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам. Коли переміщення доведене до кінця і загальна вартість товарів перевищує п'ятикратний або десятикратний неоподатковуваний мінімум доходів громадян, встановлюється факт закінченого кримінального правопорушення за частиною першою або частиною другою статті 201-3 КК України. Якщо ж кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного, його дії кваліфікуються як замах на контрабанду товарів.

IV. ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження встановлено, що об'єктивна сторона контрабанди товарів характеризується системою обов'язкових ознак, які включають суспільно небезпечне діяння у вигляді незаконного переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від нього, заподіяння значної шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам та наявність причинно-наслідкового зв'язку між діянням і наслідками. Встановлено, що переміщення товарів у значному або великому розмірі є критерієм закінчення кримінального правопорушення, а недоведення діяння до кінця з обставин, що не залежать від волі особи, кваліфікується як замах на контрабанду товарів.

Аналіз статті 201-3 КК України та судової практики показав, що прив'язка моменту закінчення контрабанди товарів до фактичного

¹ Вирок Київського районного суду м. Одеси від 08.09.2025 у справі № 947/32574/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130096055>

перетину митного кордону при вивезенні товарів ускладнює боротьбу з цим кримінальним правопорушенням, тоді як під час ввезення на територію України закінчена контрабанда фіксується після проходження митного контролю, що зменшує ризик пом'якшення кваліфікації діяння як замаху.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення законодавчого регулювання моменту закінчення контрабанди для забезпечення рівності правової оцінки діянь залежно від напряму переміщення предметів та підвищення ефективності протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон України. Водночас узагальнення доктринальних підходів, аналіз нормативної бази та судової практики підтверджує, що правове визначення об'єктивної сторони контрабанди товарів є ключовим елементом для забезпечення належної кваліфікації дій суб'єкта та призначення пропорційного покарання, що, у свою чергу, сприяє реалізації принципів законності та захисту фінансових інтересів держави.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бабіков Д. В. (2022). Момент закінчення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням предметів через митний кордон України: аналіз наукових позицій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. № 73. Ч. 2. С. 109–114. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.49>
2. Балобанова Д. О., Газдайка-Василишин І. Б. (2025). Об'єктивна сторона кримінального правопорушення: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС. 60 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi84/0063952.pdf>
3. Вирок Володимирського міського суду Волинської області від 16.10.2025 у справі № 154/2644/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131045351>
4. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 08.09.2025 у справі № 947/32574/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130096055>
5. Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 27.08.2025 у справі № 944/3012/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129777514>
6. Дудоров О., Мовчан Р. (2021). Про перспективи рекриміналізації контрабанди товарів (нотатки на полях президентського законопроекту). *Юридичний вісник України*. № 29, № 30.
7. Кравченко О. О. (2010). Кримінально-правова характеристика контрабанди (ст. 201 КК України): дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Київ. міжнар. ун-т. Київ, 203 с.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
9. Нетяга В. (2021). Проблема визначення моменту закінчення контрабанди в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 2. С. 232–237. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-2-232-237>

10. Омельчук О. М. (2002). Контрабанда за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / ЛНУ ім. І.Франка. Львів. 239 с.
11. Панов М. І. (ред.) (2019). Основи кваліфікації злочинів: навч. посіб. Харків: Право. 378 с.

REFERENCES

1. Babikov D. V. (2022). Moment zakinchennya kryminalnykh pravoporushen, povyazanykh iz nezakonnym peremishchennyam predmetiv cherez mytnyy kordon Ukrayiny: analiz naukovykh pozytsiy [The moment of termination of criminal offenses related to the illegal movement of objects across the customs border of Ukraine: analysis of scientific positions]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law Series*. No. 73. Vol. 2. pp. 109–114. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.49> [in Ukrainian].
2. Balobanova D. O., Gazdaika-Vasilyshyn I. B. (2025). Obyektyvna storona kryminalnoho pravoporushennya [The objective side of a criminal offense]. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 60 p. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi84/0063952.pdf> [in Ukrainian].
3. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 2341-III of April 5, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
4. Dudorov O., Movchan R. (2021). Pro perspektyvy rekryminalizatsiyi kontrabandy tovariv (notatky na polyakh prezidentskoho zakonoprojektu) [On the Prospects for the Recriminalization of Goods Smuggling (Notes on the Presidential Bill)]. *Legal News of Ukraine*. No. 29; No. 30. [in Ukrainian].
5. Kravchenko O. O. (2010). Kryminalno-pravova kharakterystyka kontrabandy (st. 201 KK Ukrayiny) [Criminal and legal characteristics of smuggling (Article 201 of the Criminal Code of Ukraine)]: dissertation ... candidate of law: speciality 12.00.08 / Kyiv International University. Kyiv, 203 p. [in Ukrainian].
6. Netyaga V. (2021). Problema vyznachennya momentu zakinchennya kontrabandy v Ukrayini [The problem of determining the moment of the end of smuggling in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. No. 2. pp. 232–237. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-2-232-237> [in Ukrainian].
7. Omelchuk O. M. Kontrabanda za kryminalnym pravom Ukrayiny [Smuggling under the Criminal Law of Ukraine]: dissertation ... candidate of law: speciality 12.00.08 / I. Franko Lviv National University. Lviv, 2002. 239 p. [in Ukrainian].
8. Panov M. I. (ed.) (2019). Osnovy kvalifikatsiyi zlochyniv [Fundamentals of Crime Qualification]: Textbook. Kharkiv: Law. 378 p. [in Ukrainian].
9. Verdict of the Kyiv District Court of Odessa dated September 8, 2025, in Case No. 947/32574/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130096055> [in Ukrainian].
10. Verdict of the Volodymyr City Court of Volyn Oblast dated October 16, 2025, in Case No. 154/2644/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131045351> [in Ukrainian].
11. Verdict of the Yavoriv District Court of Lviv Oblast dated August 27, 2025, in Case No. 944/3012/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129777514> [in Ukrainian].

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ ДО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ENGAGING PUBLIC FORMATIONS IN THE OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITY OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

Олександр Денисюк¹

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29001)

Oleksandr Denysiuk

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (46, Shevchenko Str., Khmelnytskyi, 29001)

Отримано: 29.11.2025. Затверджено: 27.12.2025

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено участь місцевого населення у сприянні здійсненню оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України. Обґрунтовано, що в умовах збройної агресії проти України та дії правового режиму воєнного стану взаємодія прикордонних підрозділів із громадськістю набуває особливого значення як елемент забезпечення національної безпеки та захисту державного кордону. Проаналізовано нормативно-правову базу, яка регламентує участь громадян і громадських формувань в охороні державного кордону, зокрема положення законів України та відомчих інструкцій. З'ясовано, що чинне законодавство створює лише загальні рамки такої участі та не забезпечує належного механізму залучення громадськості до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. На підставі

¹ здобувач вищої освіти; orcid 0000-0002-0689-5672; e-mail: odenusyk95@gmail.com

статистичних даних Адміністрації Державної прикордонної служби України встановлено тенденцію до скорочення кількості активних громадських формувань у прикордонних регіонах, що зумовлено мобілізаційними процесами, окупацією окремих територій та залученням членів формувань до складу сил оборони. Доведено наявність нереалізованого потенціалу громадських формувань у сфері оперативно-розшукового забезпечення охорони державного кордону. Набула подальшого розвитку класифікація громадських формувань, що беруть участь в охороні державного кордону, за характером завдань, напрямом діяльності, складом, обсягом повноважень та формами взаємодії з підрозділами Державної прикордонної служби. Наголошено на доцільності інституціоналізації участі місцевого населення, ветеранів Державної прикордонної служби та учасників бойових дій у сприянні оперативно-розшуковій діяльності, а також на необхідності удосконалення системи морального й матеріального стимулювання такої співпраці.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, Державна прикордонна служба України, державний кордон, громадські формування, місцеве населення, національна безпека, воєнний стан.

ABSTRACT

The article examines the involvement of the local population in facilitating the operational-search activity carried out by the operational units of the State Border Guard Service of Ukraine. It is substantiated that, in the context of armed aggression against Ukraine and the application of the legal regime of martial law, interaction between border guard units and the public acquires particular significance as an element of ensuring national security and protecting the state border. The regulatory and legal framework governing the participation of citizens and public formations in the protection of the state border is analyzed, including the provisions of Ukrainian laws and departmental instructions. It is established that the current legislation provides only general guidelines for such participation and does not ensure an effective mechanism for involving the public in the performance of operational-search tasks. Based on statistical data from the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine, a trend toward a decrease in the number of active public formations in border regions has been identified. This trend is caused by mobilization processes, the occupation of certain territories, and the involvement of members of these formations in the defense forces. The existence of unrealized potential of public formations in the field of operational-search support for state border protection is substantiated. The classification of public formations participating in the protection of the state border has been further developed according to the nature of their tasks, areas of activity, composition, scope of powers, and forms of interaction with border guard units. Emphasis is placed on the expediency of institutionalizing the participation of local residents, veterans of the State Border Guard Service, and combatants in facilitating operational-search activity, as well as on the need to improve the system of moral and material incentives for such cooperation.

Key words: operational-search activity; State Border Guard Service of Ukraine; State Border; public formations; local population; national security; martial law.

I. ВСТУП

Оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України для сприяння у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльно-

сті, яка є однією із її функцій звертаються до різних осіб у тому числі місцевого населення прикордоння. Докорінні зміни безпекового середовища України внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації об'єктивно підвищили роль державного кордону як одного з ключових елементів національної безпеки. В умовах обмежених ресурсів правоохоронних органів та значного навантаження на оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України особливого значення набуває залучення місцевого населення прикордонних регіонів до протидії правопорушенням, у тому числі шляхом сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності. Водночас відсутність системного наукового осмислення цієї проблематики та фрагментарність правового регулювання зумовлюють необхідність її комплексного дослідження.

Питання участі громадських формувань у охороні громадського порядку і державного кордону досліджувалося в юридичній науці з різним ступенем глибини. Так, А. М. Долгополов у своїй дисертаційній роботі розглянув організаційно-правові засади діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку, звертаючи особливу увагу на механізми їх взаємодії з правоохоронними органами. Автор обґрунтував необхідність нормативного закріплення чітких меж повноважень таких формувань¹. В. І. Московець досліджував правові основи участі громадських об'єднань у сфері громадської безпеки, зосередившись на питаннях взаємодії з органами внутрішніх справ. У своїх працях він наголошував на потребі посилення ролі інститутів громадянського суспільства у правоохоронній сфері². І. Б. Стахура детально досліджує адміністративно-правові засади планування профілактичної діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку. Автор акцентує увагу на необхідності чіткого планування заходів профілактики правопорушень та визначає вимоги до таких планів, їх структуру та послідовність реалізації. У статті також наголошується на важливості застосування принципів законності, науко-

¹ Долгополов А. М. (2008). Організаційно-правові питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ. 268 с.

² Московець В. І. (2011). Правове регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. № 3. С. 79–86.

вої обґрунтованості, актуальності, своєчасності й інформативності при розробці планів. Особливу увагу приділено ролі органів внутрішніх справ у забезпеченні взаємодії з громадськими формуваннями та доцільності використання типових планів для підвищення ефективності такої взаємодії¹.

Варто звернути увагу і на колективну монографію В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного і С. С. Шрамко та інших, у якій комплексно досліджено участь громадськості у сфері запобігання злочинності. Автори проаналізували громадськість як суб'єкта кримінологічного впливу та адміністративно-правової діяльності, пропонують розглядати громадськість не лише як допоміжний елемент у діяльності правоохоронних органів, а як повноцінного учасника системи безпеки. Значна увага у монографії приділена формам громадської участі, принципам її ефективності, а також ролі громадських формувань у взаємодії з поліцією. Хоча охорона державного кордону не є прямим об'єктом дослідження, наведені положення створюють підґрунтя для розширення сфери аналізу щодо участі громадських структур у цій ділянці публічної безпеки².

А. М. Захарченко і О. С. Тарасенко досліджують особливості правового регулювання припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону. У своїй роботі автори звертають увагу на відсутність єдиного правового механізму примусового припинення таких формувань у разі порушення ними законодавства. Наголошується, що чинне законодавство не передбачає чітко визначеної процедури анулювання статусу громадського формування, зокрема в контексті національної безпеки та протидії колабораціонізму. Автори підкреслюють потребу у вдосконаленні нормативного регулювання, зокрема в частині чіткої диференціації підстав для припинення діяльності формувань, що здійснюють функції з охорони державного кордону³.

¹ Стахура І. Б. (2013). Адміністративно-правові засади планування профілактичної роботи громадських формувань з охорони громадського порядку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Вип. 3. С. 282–291.

² Голінф В. В., Колодяжний М. Г. (ред.) (2017). *Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія*. Харків : Право, 2017. 284 с.

³ Захарченко А. М., Тарасенко О. С. (2025). Правові аспекти примусового припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону. *Правовий часопис Донбасу*. № 1. С. 47–53. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-47-53>

Незважаючи на значний внесок зазначених авторів у вивчення проблем залучення громадськості до правоохоронної діяльності, слід зауважити, що більшість робіт стосуються участі громадських формувань саме в охороні громадського порядку у взаємодії з органами внутрішніх справ. Частина праць має застарілий характер, а питання участі громадських формувань в охороні державного кордону України залишаються майже не дослідженими. Саме тому дослідження цієї проблематики має важливе наукове і практичне значення.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є комплексний аналіз нормативно-правових та організаційних засад участі місцевого населення у сприянні здійсненню оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України, а також визначення напрямів удосконалення механізмів такої взаємодії в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети використано систему загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, зокрема: діалектичний метод — для дослідження розвитку та трансформації форм участі громадськості в охороні державного кордону; формально-юридичний метод — для аналізу положень законів України та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють оперативно-розшукову діяльність і участь громадян у забезпеченні прикордонної безпеки; системно-структурний метод — для визначення місця громадських формувань у механізмі забезпечення безпеки державного кордону; статистичний метод — для аналізу кількісних показників діяльності громадських формувань та їх залучення до охорони державного кордону; соціологічний метод (анкетування, узагальнення практичного досвіду) — для оцінки рівня використання потенціалу громадськості оперативними підрозділами; метод класифікації — для формування авторської типології громадських формувань. Застосування зазначених методів у сукупності забезпечило об'єктивність та комплексність наукових висновків.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Організація роботи з громадськими формуваннями регламентується, Законом України «Про участь громадян в охороні громадського

порядку і державного кордону»¹, а також відомчою Інструкцією про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону, що затверджена наказом МВС України від 15.09.2014 № 948².

Громадські формування з охорони державного кордону здійснюють свою діяльність у межах прикордонної смуги та контрольованого прикордонного району, є елементом участі громадськості у забезпеченні захисту національних інтересів України у сфері безпеки державного кордону України, демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами³.

Окрім цього правовою основою участі громадськості в охороні державного кордону є положення статті 22 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», які визначають, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, їх службові і посадові особи в межах своїх повноважень сприяють Державній прикордонній службі в охороні державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Державна прикордонна служба України має право для виконання покладених на неї завдань залучати до співробітництва на платній та безоплатній основі осіб за їх згодою, а також громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону у порядку, встановленому законами, що регулюють оперативно-розшукову діяльність та участь громадян в охороні державного кордону України⁴.

Державна прикордонна служба України, як відкрита для цивільного демократичного контролю організація активно використовує допомогу громадськості при виконанні покладених завдань. За даними Адміністрації Державної прикордонної служби України кількість громадських формувань з охорони державного кордону не є сталою. Станом на 2024 рік кількість громадських формувань зменшилась у порівнянні з довоєнним періодом на 28 % (становить — 50 оди-

¹ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 40. Ст. 338.

² Про затвердження Інструкції про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону: наказ МВС України від 15.09.2014 № 948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text>

³ Там само.

⁴ Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

ниць), відповідно зменшилась і кількість членів. Фактично залучаються до охорони державного кордону 25 громадських формувань, загальною чисельністю 417 чоловік¹.

Звернемося до статистичних даних Адміністрації Державної прикордонної служби України щодо кількісного складу громадських формувань з охорони державного кордону.

Таблиця 1.

Кількісний склад громадських формувань з охорони державного кордону

№ з/п	Область	До початку повномасштабного вторгнення рф		Станом на 01 січня 2024 року		Застосування ГФ в охороні ДК упродовж 2023 року	
		Кількість громадських формувань	Кількість членів громадських формувань	Кількість громадських формувань	Кількість членів громадських формувань	Кількість громадських формувань	Кількість членів громадських формувань
1	Волинська область	3	61	0	0		
2	Львівська область	17	336	9	139	8	126
3	Закарпатська область	2	34	1	25		
4	Вінницька область	3	99	2	86		
5	Одеська область	22	321	27	595	16	269
6	Херсонська область	6	152	0	0		
7	Запорізька область	1	18	0	0		
8	Сумська область	2	28	0	0		
9	Рівненська область	2	36	1	15		
10	Чернігівська область	7	81	6	74	1	22
11	Житомирська область	1	10	1	15		
12	Київська область	2	57	1	20		
13	Місто Київ	2	268	2	113		
Усього		70	1501	50	1082	25	417

Як бачимо існує тенденція до зменшення інтенсивності залучення (незалучення) громадських формувань до охорони державного кордону, яка відповідно обумовлена тим, що більшість членів громадських

¹ Довідка щодо діяльності Державної прикордонної служби України з організації та координації роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/gromadski-formuvannya-z-ohoroni-gromadskogo-poryadku-i-derzhavnogo-kordonu>

формувань з метою виконання свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України вступили до лав Збройних Сил України (інших складових сил оборони), у тому числі і до складу добровольчих формувань територіальних громад, які утворюються відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» для виконання на добровольчих засадах завдань територіальної оборони¹.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій»² та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад»³, у разі введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного стану всі добровольчі формування територіальних громад переходять в оперативне підпорядкування командирів відповідних військових частин Сил територіальної оборони Збройних сил України.

На час дії воєнного стану за рішенням Головнокомандувача Збройних сил України добровольчі формування територіальних громад повністю або частково можуть залучатися до виконання завдань територіальної оборони поза межами визначеної зони територіальної оборони, а також направлятися до районів ведення воєнних (бойових) дій⁴. Діяльність добровольчого формування провадиться під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил територіальної оборони Збройних сил за територіальним принципом⁵.

¹ Там само.

² Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій: Закон України від 03.05.2022 № 2237-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text>

³ Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-п#Text>

⁴ Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій: Закон України від 03.05.2022 № 2237-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text>

⁵ Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-п#Text>

Згідно з Інструкцією про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону¹ члени громадського формування залучаються підрозділом охорони державного кордону (прикордонним загonom) до охорони державного кордону за місцем реєстрації такого формування. Виконання завдань з охорони державного кордону здійснюється не самостійно, а з відповідною посадовою особою. Проте у сільській місцевості здійснюють охорону — самостійно шляхом виконання конкретних доручень начальників підрозділів охорони державного кордону.

Члени громадських формувань можуть входити до складу прикордонних нарядів, які обов'язково очолюються військовослужбовцями Державної прикордонної служби, який і керує діями членів громадського формування.

Інструкція забороняє включати членів громадського формування до прикордонних нарядів, що складаються тільки з військовослужбовців, які проходять стажування (курсantів, слухачів навчальних закладів), та військовослужбовців, які проходять службу в підрозділі менше ніж шість місяців².

Пункт 2.3 Інструкції закріплює право оперативно-розшукового відділу органу охорони державного кордону подавати пропозиції до штабу щодо використання громадських формувань в охороні державного кордону та удосконалення їх діяльності. Тобто ми бачимо, що на рівні Інструкції передбачена можливість використання членів громадських формувань для виконання і завдань оперативно-розшукової діяльності. Можна стверджувати, що у використанні членів громадських формувань існує прихований потенціал для оперативних підрозділів Державної прикордонної служби.

Проте, на жаль, на практиці у здійсненні оперативно-розшукової діяльності постійно використовують громадські формування з охорони державного кордону лише 12,3 % опитаних оперативних працівників, 38 % — інколи звертаються за її допомогою і 49,7 % (майже половина) — таку допомогу не використовують взагалі.

¹ Про затвердження Інструкції про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону: наказ МВС України від 15.09.2014 № 948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text>

² Там само.

В юридичній літературі громадські об'єднання у сфері охорони громадського порядку і державного кордону поділяють на види та підвиди¹. Проведений аналіз літератури за цією темою дав змогу сформуванню певну класифікацію громадських формувань, що беруть участь в охороні державного кордону, за такими 7 критеріями:

1. *За характером завдань, що виконуються:* а) громадські формування, спеціально створені для виконання правоохоронних завдань з охорони державного кордону; б) громадські формування, для яких виконання правоохоронних функцій є тільки одним з напрямків їх діяльності (об'єднання ветеранів, учасників антитерористичної операції, учасники російсько-української війни тощо).

2. *За напрямком діяльності:* а) охороняють державний кордон; б) сприяють охороні державного кордону; в) надають допомогу ветеранам прикордонної служби.

3. *За складом:* а) громадські формування, у складі яких є колишні військовослужбовці Державної прикордонної служби; б) громадські формування, членами яких є лише цивільні особи.

4. *За порядком виконання покладених на них завдань:* а) ті, які виконують такі завдання лише спільно із військовослужбовцями Державної прикордонної служби (громадські формування, які здійснюють охорону державного кордону); б) ті, які можуть виконувати правоохоронні функції самостійно. Закріплення такого права повинно мати нормативне визначення.

5. *За наявністю (відсутністю) права застосовувати примусові заходи, складати необхідні процесуальні документи:* а) ті, які такі права мають (громадські формування з охорони державного кордону); б) ті, які таких прав не мають, тобто можуть лише проінформувати компетентні органи про вчинення правопорушення.

6. *За наявністю (відсутністю) реквізитів під час виконання правоохоронних завдань:* а) ті, які мають уніформу тощо; б) ті, які виконують правоохоронні функції у цивільному одязі.

¹ Долгополов А. М. (2008). Організаційно-правові питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Київ. 268 с.; Каблов Д. С. (2007). Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Донецьк, 2007. 191 с.

7. Залежно від наявності координаційних повноважень: а) громадські формування, які мають координаційні повноваження (громадські ради при Адміністрації Державної прикордонної служби України, координаційні ради тощо); б) громадські формування, які таких повноважень не мають.

Належно організована взаємодія місцевого населення з представниками органів охорони державного кордону, а в нашому випадку оперативних підрозділів сприятиме створенню позитивного іміджу Державної прикордонної служби України, а також відповідає основному принципу діяльності Державної прикордонної служби України взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями при здійсненні покладених на неї завдань. Однак належне дотримання цього принципу відповідатиме іншому — прийняттю участі громадськості у формуванні державної політики.

Ефективну взаємодію місцевого населення з оперативними підрозділами можна організувати через розробку стратегії протидії злочинності, профілактики правопорушень і забезпечення безпеки на державному кордоні.

У свою чергу підвищення ефективності діяльності діючих та утворення нових громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, залучення громадських організацій до охорони державного кордону входить до основних заходів, які необхідно вживати для посилення системи безпеки державного кордону відповідно до Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р¹.

З метою формування міцних зв'язків між оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України та особами, які сприяють здійсненню оперативно-розшукової діяльності необхідно на державному рівні формувати стійку систему ідеологічних поглядів, які заохочують громадян брати участь у охороні державного кордону. Основний ідеологічний постулат повинен зводитись до того,

¹ Стратегія розвитку Державної прикордонної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-p#Text>

що участь громадян в охороні державного кордону (шляхом сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності у тому числі) є не просто правом громадянина, а його конституційним обов'язком¹.

Необхідно активно використовувати патріотичне виховання, формувати традиції, всіляко висвітлювати героїзм співвітчизників (Революція Гідності, участь прикордонників у російсько-українській війні тощо). Державна прикордонна служба України повинна проводити різноманітні просвітницькі заходи, які будуть спрямовані на виховання у суспільства любов до України, непорушності державних кордонів.

Одним із вагомих факторів, який у сучасних умовах виходить на передній план є моральне і матеріальне заохочення таких осіб сприяти здійсненню оперативно-розшукової діяльності. Важливим елементом морального заохочення осіб, які сприяють здійсненню оперативно-розшукової діяльності на державному кордоні може бути заохочення відомчими відзнаками. До 2013 р. у якості морального заохочення особам, які сприяють в охороні державного кордону заохочували медаллю «За сприяння в охороні кордону» (2003). Вважаємо, що необхідно переглянути та відновити можливість заохочувати громадян такою відзнакою.

Участь громадськості у протидії кримінальним правопорушенням у зарубіжних країнах цілком вписується в концепцію «Community Policing» (постійна взаємодія поліції з населенням та місцевою владою заради спільного безпечного простору). Ця концепція є визначальною для діяльності кримінальної поліції більшості Європейських, Скандинавських, Південно- та Північно-Американських країнах, однак специфіка організації роботи підрозділів кримінальної поліції (структурної побудови, функціонального призначення, завдань, компетенції) в цих країнах, обумовили розвиток різних підходів до ієрархії керівних документів з питань використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності².

¹ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>

² Христов О. В. (2021). Система правового регулювання використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності: компаративний аналіз, можливості для України. *JURISPRUDENCE / «Colloquium-journal»*. № 7(94). С. 67–68. URL: <https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-794-64-69>

Участь членів громадських формувань в охороні державного кордону є добровільним бажанням допомагати правоохоронним органам, яке ґрунтується на ідеологічних і моральних переконаннях, почутті обов'язку перед державою.

Проте Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» передбачає низку заходів, які стимулюють членів громадських формувань брати таку участь. Так, стаття 18 цього Закону передбачає заходи заохочення і стягнення щодо членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону. За активну участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону заохочуються органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України, іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування шляхом оголошення подяки або видачі цінного подарунка чи грошової винагороди¹.

Крім того, підприємства, установи і організації за поданням керівних органів громадських формувань можуть надавати членам цих об'єднань пільгові путівки до санаторію або будинку відпочинку, додаткову оплачувану відпустку терміном до 5 днів та інші види заохочення і пільги, визначені зборами трудового колективу, за рахунок власних коштів. За поданням керівних органів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону члени цих формувань, які беруть найбільш активну участь в охороні громадського порядку, мають переважне право на вступ до навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Державної прикордонної служби України, прийняття на службу до органів Національної поліції або Державної прикордонної служби України. За особливі заслуги під час виконання свого громадського обов'язку та виявлення при цьому мужності і героїзму члени громадського формування відзначаються в установленому порядку державними нагородами².

¹ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>

² Там само.

До членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, які несумлінно ставляться до виконання своїх обов'язків, можуть застосовуватися за рішенням загальних зборів або керівного виконавчого органу цього об'єднання стягнення у вигляді попередження, догани, виключення із членів громадського формування.

Окремої уваги заслуговує необхідність належного унормування участі громадян у здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

Вітчизняний вчений О. Л. Христов також вважає, що правове регулювання використання громадськості підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність потребують вирішення шляхом закріплення концепції використання громадськості¹.

Використання громадськості оперативними підрозділами у виконанні завдань оперативно-розшукового та кримінального провадження забезпечує легітимність оперативно-розшукового процесу і негласної роботи під час кримінального провадження. Оперативні підрозділи кримінальної поліції отримують виключну можливість вирішення складних оперативно-тактичних ситуацій, які іншим способом, як використання громадськості, виконати неможливо².

Більшість практичних працівників (66,5 %) вважають, що гласне сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності впливає з конституційних обов'язків фізичних чи юридичних осіб, решта так не вважають. Ми схилиємося до того, що Конституція України зобов'язує кожного громадянина сприяти правоохоронним органам хоча і на засадах добровільності.

Цивільне населення має дещо інше бачення, хоча воно і не має кардинальних розбіжностей, так 48,7 % опитаних вважають, що сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності виходить із конституційних обов'язків громадян, 11,2 % не погоджуються з такою думкою і 40,1 % не мають чіткої відповіді.

¹ Христов О. В. (2021). Система правового регулювання використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності: компаративний аналіз, можливості для України. *JURISPRUDENCE / «Colloquium-journal»*. № 7(94). С. 67–68. URL: <https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-794-64-69>

² Христов О. В. (2022). Теоретико-прикладне осмислення ролі використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. С. 660. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/165>

Аналіз нормативно-правових актів у сфері сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності підтверджує думку про необхідність їх оновлення в частині формування дієвого механізму залучення широких верств населення (прикордонних районів) до цього напрямку діяльності. З цією метою також необхідно розробити ефективне морально-матеріальне стимулювання такого сприяння (пільги, правові та соціальні гарантії).

Як окремий, самостійний напрям взаємодії між оперативними підрозділами та місцевим населенням прикордонних районів має стати інституціоналізація участі ветеранів Державної прикордонної служби України, а особливо учасників російсько-української війни у забезпеченні охорони державного кордону та сприянні здійсненню оперативно-розшукової діяльності.

Ветерани Державної прикордонної служби України, володіючи спеціальними знаннями щодо особливостей прикордонної обстановки, оперативної тактики та специфіки протидії правопорушенням на державному кордоні, а також користуючись підвищеним рівнем довіри з боку місцевих громад, можуть виступати ефективним комунікативним і координаційним елементом між правоохоронними органами та цивільним населенням. Їх залучення до консультативної, інформаційно-аналітичної та профілактичної діяльності сприятиме підвищенню рівня обізнаності населення щодо загроз прикордонній безпеці, формуванню культури законної співпраці з оперативними підрозділами та зменшенню ризиків колабораціонізму й латентної злочинності у прикордонних регіонах.

Цілком погоджуємося з думкою В. О. Кейдалюка, який стверджує, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» «визнає важливість активної взаємодії між підрозділами, що ведуть оперативно-розшукову діяльність, та громадянами для забезпечення безпеки суспільства та запобігання злочинам. Відповідно до його положень, громадяни мають право вільно та добровільно співпрацювати з правоохоронними органами, надаючи важливу інформацію, яка може сприяти виявленню та розкриттю злочинів. Однак важливо підкреслити, що всі заходи, здійснювані правоохоронними органами, повинні відповідати визначеним нормам і обмеженням, щоб не порушувати права та свободи громадян. Взаємодія повинна ґрунтуватися на взаємній повазі, довірі та дотриманні закону. Такий механізм взаємо-

дії сприяє створенню ефективної системи виявлення та запобігання злочинам, залучаючи громаду до активної участі у забезпеченні громадської безпеки»¹. Відповідно зазначений законодавчий акт «визначає основи взаємодії між підрозділами поліції та населенням з метою забезпечення публічної безпеки та порядку. Ця взаємодія базується на партнерстві, де громадяни можуть надавати інформацію, а поліцейські використовувати добровільну допомогу громадян. Важливим елементом є оцінка рівня довіри населення до поліції, що служить критерієм ефективності діяльності правоохоронних органів. Цей підхід сприяє активній взаємодії між правоохоронцями та громадянами, що є ключовим для ефективного вирішення проблем безпеки в суспільстві. Однак важливо забезпечити, щоб ці заходи були здійснені відповідно до закону та з повагою до прав та свобод громадян, що гарантує легітимність та підтримку громадськості»².

IV. ВИСНОВКИ

Участь місцевого населення у сприянні здійсненню оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України має нормативне, наукове та практичне підґрунтя, проте в сучасних умовах залишається недостатньо реалізованою та недосконало врегульованою.

Проаналізована юридична література свідчить про переважну концентрацію уваги дослідників на участі громадських формувань у охороні громадського порядку, у той час як охорона державного кордону значно рідше ставала предметом наукового аналізу. Статистика показує зменшення кількості активних громадських формувань після початку повномасштабної війни, що обумовлено мобілізацією їхніх членів до Збройних Сил або втратами контрольованих територій.

Наявна правова база (закони України, підзаконні акти) визначає загальні рамки участі громадськості, проте не створює умов для її повноцінної реалізації у сфері оперативно-розшукової діяльності. Аналіз функціоналу громадських формувань показує, що їхній потенціал

¹ Кейдалюк В. О. (2024). Нормативно-правові засади взаємодії національної поліції України з громадськими об'єднаннями правоохоронної спрямованості: дис. ... д-ра філософії в галузі права: спец. 081. Одеса. С. 100.

² Там само.

залишається суттєво не розкритим, зокрема в частині оперативного співробітництва.

Участь громадськості в оперативно-розшуковій діяльності в умовах війни та нестабільності набула нового змісту. Для забезпечення ефективної співпраці між суспільством і прикордонною службою необхідно оновити законодавчу базу, впровадити інструменти мотивації, створити механізми двосторонньої комунікації та інституціоналізувати участь громадян як невід'ємну складову національної безпеки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. (ред.) (2017). Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія. Харків : Право. 284 с.
2. Довідка щодо діяльності Державної прикордонної служби України з організації та координації роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/gromadski-formuvannya-z-ohoroni-gromadskogo-poryadku-i-derzhavnogo-kordonu>
3. Долгополов А. М. (2008). Організаційно-правові питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Нац. аграр. ун-т. Київ. 268 с.
4. Захарченко А. М., Тарасенко О. С. (2025). Правові аспекти примусового припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону. *Правовий часопис Донбасу*. № 1. С. 47–53. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-47-53>
5. Каблов Д. С. (2007). Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / ДЮІ ЛДУВС. Донецьк. 191 с.
6. Кейдалюк В. О. (2024). Нормативно-правові засади взаємодії національної поліції України з громадськими об'єднаннями правоохоронної спрямованості: дис. ... д-ра філософії в галузі права: спец. 081 / ОДУВС. Одеса. 212 с.
7. Московець В. І. (2011). Правове регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. № 3. С. 79–86.
8. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій: Закон України від 03.05.2022 № 2237-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text>
9. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
10. Про затвердження Інструкції про роботу з громадськими формуваннями з охорони державного кордону: наказ МВС України від 15.09.2014 № 948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text>
11. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-p#Text>

12. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>
13. Стахура І. Б. (2013). Адміністративно-правові засади планування профілактичної роботи громадських формувань з охорони громадського порядку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 3. С. 282–291.
14. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-p#Text>
15. Христов О. В. (2021). Система правового регулювання використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності: компаративний аналіз, можливості для України. *JURISPRUDENCE / «Colloquium-journal»*. № 7(94). С. 64–69. URL: <https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-794-64-69>
16. Христов О. В. (2022). Теоретико-прикладне осмислення ролі використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. С. 655–661. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/165>

REFERENCES

1. Development Strategy of the State Border Guard Service: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1189-r of November 23, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-p#Text> [in Ukrainian].
2. Dolgoplov A. M. (2008). Orhanizatsiyno-pravovi pytannya diyalnosti hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poryadku i derzhavnoho kordonu v Ukraini [Organizational and legal issues of the activities of public formations for the protection of public order and the state border in Ukraine]: dissertation ... candidate of legal sciences: speciality 12.00.07 / NAGrU. Kyiv. 268 p. [in Ukrainian].
3. Golina V. V. & Kolodyazhny M. G. (eds). (2017). Hromadskist u zapobihanni i protydyi zlochynnosti: vitchyznyanyy ta mizhnarodnyy dosvid [The Public in Crime Prevention and Combating: Domestic and International Experience]. Kharkiv: Pravo. 284 p. [in Ukrainian].
4. Hryvstov O. V. (2021). Systema pravovoho rehulyuvannya vykorystannya hromadskosti pidrozdilamy kryminalnoyi politsiyi pid chas protydyi zlochynnosti: komparatyvnyy analiz, mozhlyvosti dlya Ukrainy [The system of legal regulation of the use of the public by criminal police units when combating crime: comparative analysis, opportunities for Ukraine]. *JURISPRUDENCE / «Colloquium-journal»*. No. 7(94). pp. 64–69. URL: <https://doi.org/10.24412/2520-6990-2021-794-64-69> [in Ukrainian].
5. Hristov O. V. (2022). Teoretyko-prykladne osmyslennya roli vykorystannya hromadskosti pidrozdilamy kryminalnoyi politsiyi pid chas protydyi zlochynnosti [Theoretical and applied understanding of the role of using the public by criminal police units when combating crime]. *Legal Scientific Electronic Journal*. No. 10. pp. 655–661. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/165> [in Ukrainian].
6. Information on the activities of the State Border Guard Service of Ukraine regarding the organization and coordination of the work of volunteer groups responsible for maintaining public order and protecting the state border. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/gromadski-formuvannya-z-okhoroni-gromadskogo-poryadku-i-derzhavnogo-kordonu> [in Ukrainian].
7. Kablov D.S. (2007). Administratyvno-pravovyy status chleniv hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poryadku i derzhavnoho kordonu [Administrative and legal status of members of public formations for the protection of public order and the state border]:

- dissertation ... candidate of legal sciences: speciality 12.00.07 / DJI LSUIA. Donetsk. 191 p. [in Ukrainian].
8. Keidalyuk V. O. (2024). Normativno-pravovi zasady vzayemodiyi natsionalnoyi politysiy Ukrainy z hromadskymy obyednannamy pravookhoronnoyi spryamovanosti [Normative and legal principles of interaction between the national police of Ukraine and public associations of law enforcement orientation]: dissertation ... PhD: speciality 081 / OSUIA. Odesa. 212 p. [in Ukrainian].
 9. Moskovets V. I. (2011). Pravove rehulyuvannya diyalnosti hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poriadku v Ukraini [Legal regulation of the activities of public organizations for the protection of public order in Ukraine]. *Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs*. No. 3. pp. 79–86. [in Ukrainian].
 10. On Amendments to the Law of Ukraine “On the Fundamentals of National Resistance” Regarding the Authorization of Territorial Defense Forces to Carry Out Tasks in Areas of Military (Combat) Operations: Law of Ukraine No. 2237-IX of May 3, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-20#Text> [in Ukrainian].
 11. On the State Border Guard Service of Ukraine: Law of Ukraine No. 661-IV of April 3, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> [in Ukrainian].
 12. On the Approval of the Instructions on Working with Public Organizations for the Protection of the State Border: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 948 of September 15, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-14#Text> [in Ukrainian].
 13. On the Approval of the Regulations on Volunteer Units of Local Communities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1449 of December 29, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-n#Text> [in Ukrainian].
 14. On the Participation of Citizens in the Maintenance of Public Order and the Protection of State Borders: Law of Ukraine No. 1835-III of June 22, 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14> [in Ukrainian].
 15. Stakhura I. B. (2013). Administratyvno-pravovi zasady planuvannya profilaktychnoy roboty hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poriadku [Administrative and legal principles of planning preventive work of public formations for the protection of public order]. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal Series*. No. 3. pp. 282–291. [in Ukrainian].
 16. Zakharchenko A. M., Tarasenko O. S. (2025). Pravovi aspekty prymusovoho prypynennya diyalnosti hromadskykh formuvan z okhorony hromadskoho poriadku i derzhavnoho kordonu [Legal aspects of the forced termination of the activities of public formations for the protection of public order and the state border]. *Legal Journal of Donbas*. No. 1. pp. 47–53. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-47-53> [in Ukrainian].

EDITORIAL OFFICE ADDRESS

(room 210) 15 Ushinsky St., Kyiv, Ukraine, 03151
tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, к. 210
тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

Підписано до друку 28.12.2025. Замовлення № __. Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 50 прим. Формат 60×84/16 Віддруковано ВД «Дакор» м. Київ, пр-т Берестейський, 56.
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012